



บทที่ 1

กำเนิดนายทุนธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย (2431-2475)

การกู้ยืมเงินได้ปรากฏมาช้านานแล้วในสังคมไทย และเมื่อถึงการค้าระหว่างประเทศก็เจริญขึ้นหลังจากที่สนธิสัญญาเบาริ่ง ในพ.ศ. 2398 ชาวตะวันตกได้เข้ามาดำเนินการเงินที่เรียกว่าธนาคาร เข้ามาด้วย ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกในกิจการค้าระหว่างประเทศของตนให้ดำเนินไปด้วยดี โดยในระยะแรกได้เข้ามาในรูปแบบบริษัทจำกัดมาก่อน และต่อมา เมื่อเห็นช่องทางการค้าที่เจริญมากขึ้น จึงได้ก่อตั้งธนาคารสาขาขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกและสร้างผลประโยชน์ให้ได้มากยิ่งขึ้น ธนาคารสาขาแห่งแรกคือธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ก่อตั้งใน พ.ศ. 2431 หลังจากนั้นก็ได้มีธนาคารสาขาจากตะวันตกเข้ามาตั้งขึ้นหลายธนาคารด้วยกัน จนกระทั่งใน พ.ศ. 2447 ได้มีการลงทุนในกิจการธนาคารพาณิชย์ด้วยเงินทุนภายในประเทศกันบ้าง คือ ธนาคารสยามกัมมาจล ซึ่งถือว่าเป็นธนาคารพาณิชย์ที่ใหญ่และเข้มแข็งที่สุดของไทยในระยะนี้ ทางด้านกลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่ทำการค้าระหว่างประเทศก็ได้ตั้งธนาคารพาณิชย์ของตนเองขึ้น แต่ธนาคารของชาวจีนเหล่านั้น ดำเนินกิจการได้ในระยะเวลาสั้น ก็ต้องล้มเลิกกิจการลงเนื่องจากปัญหาเงินทุนและการขาดประสิทธิภาพทางการบริหารธนาคาร ซึ่งจะขอล่าวให้ทราบดังนี้

1. การกู้ยืมในสังคมก่อนมีระบบธนาคาร

ในสมัยอยุธยา ผู้ให้กู้สามารถกำหนดอัตราดอกเบี้ยในอัตราที่สูงมากน้อยแค่ไหนก็ตามความพอใจของเจ้าหนี้ เพราะไม่มีกฎหมายกำหนดอัตราดอกเบี้ยเอาไว้¹ มาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามที่ปรากฏในกฎหมายตรา 3 ดวง ในพระไอยการลักษณะการกู้

¹ ยี่ มอญ เคอ ลาลูแบร์, จดหมายเหตุลาลูแบร์ เล่ม 1, แปลโดย สันติ ห. โภกลมบุตร (พระนคร : ก้าวหน้า, 2510), หน้า 269.

ได้กล่าวถึงการกู้ยืมเงินของบุคคลทั่วไป ซึ่งเริ่มมีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยที่แน่นอนที่ตราไว้ เป็นกฎหมาย เช่น¹

"มาตราที่หนึ่งทวยราษฎรภพมีถือสินแก่กัน แต่ * ขึ้นไป ให้มีกรรมทั้งแก่งาโตเป็น สำคัญ ให้ผูกดอกเบี้ยเดือนละ ** ถ้าหาเอกล่ารสำคัญมิได้มาร้องฟ้อง ท่านว่าอย่า ให้รับไว้บังคับบัญชา"

อัตราดอกเบี้ยอาจเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ ถ้าการทวงคืนเงินไปด้วยความยากลำบาก หรืออาจจะได้รับการยกเว้นดอกเบี้ย ถ้าผู้กระทำความผิดพ้นทางสายเลือด อันได้แก่ การกู้ยืม ระหว่าง บุตร บิดามารดา ญาติ พี่น้อง หรือ ผู้กู้ยืมได้ตายไป และในกรณีผู้กู้ยืมเงินสามารถ หาเงินมาใช้ได้ก็ให้บริบททรัพย์สินของ อันได้แก่ ที่ดิน ย่าง ม้า วัว ควาย และถ้าไม่มีทรัพย์สิน สิ่งของ มีอยู่แต่ตัวก็ให้ขายตัวเป็นทาสไป แล้วนำเงินมาชดเชย²

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ การกู้ยืมเงินมีมากในหมู่ราษฎร และเมื่อไม่ชำระหนี้หา เงินมาใช้ได้ก็ต้องขายตัวตกเป็นทาสของนายเงิน ซึ่งก็คือ พวกเจ้านาย ขุนนาง และพ่อค้า ลุดประะ ลังค์สำคัญสำหรับการกู้ยืมก็เพื่อใช้ในการอุปถุรอก มิใช่ลุดประะลังค์เพื่อการค้าหรือส่าเป็น กิจกรรมอย่างอื่นเพื่อเป็นการสร้างผลกำไร

แหล่งเงินกู้รายใหญ่ในสังคมไทยในสมัยนั้นคือ พระคลังมหาสมบัติ ซึ่งจะไปกู้ยืม แก่ผู้ใดก็ยึด ตั้งปรากฎว่า บรรดาพ่อค้าที่ถือตราเงินทองในการประกอบกิจการค้าก็มักมา กู้ยืมจากพระเจ้าแผ่นดิน หรือบางครั้ง ชาวต่างประเทศถือตราเงินก็ทรงให้ยืมใช้ ได้ ดอกเบี้ยบ้างไม่ได้ดอกเบี้ยบ้าง เช่น

ใน พ.ศ. 2401 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ มิสเตอร์ ตัน กิมเล้ง พ่อค้าใหญ่ผู้เป็นนายหน้ารายสำคัญติดต่อซื้ออาวุธให้รัฐบาลจากต่างประเทศกู้ยืมเงิน ไปเสียดหมื่นเหรียญ เอาไปซื้อ เรือกลไฟ โดยไม่คิดดอกเบี้ย³ นอกจากนี้ พระองค์ยังทรง อุดหนุนเงินแก่ พระพิเทศพานิย์ พ่อค้าใหญ่ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นกงสุลไทยประจำสิงคโปร์ กู้ยืม

¹กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 64.

* + หมายถึง 1 ตำลึง

** + หมายถึง 1 เฟื้อง

² เรื่องเคบวทัญหน้า 84-85.

³ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1225 ถึงมิสเตอร์แกมปตอนริคว่าด้วยเงินที่ ยื่นค่าปิ่น,

เงินไปซื้อเรือกำปั่น และเงินจำนวนนี้ไม่สามารถเก็บคืนได้ทั้งต้นและดอก¹ ชาวต่างประเทศ
ที่เดือดร้อนเงินได้กู้เงินจากพระคลังอีกคนหนึ่งคือ ฌิลเตออร์ปิกิมเปก คนในบังคับของเยอรมัน
มีความเดือดร้อนเรื่องเงิน ก็ได้ขอยืมเงินจากพระคลังเป็นจำนวน 250 ชั่ง ใน พ.ศ. 2405²

นอกจากนี้ พวกเจ้านายเชื้อพระวงศ์ยังให้กู้ยืมเงินกันมากด้วย จนถึงพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องมีประกาศออกไปว่า³

"...ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย ในพระบรมมหาราชวัง พระบวรราชวัง และพวก
ญาติพี่น้องของผู้ใด ตลอดจนไปถึงเจ้าภานายอากรเก่าแก่ แลสินลูกค้า ได้ไปยืม
หรือกู้เงินเป็นของในพระเจ้าลูกเธอ พระองค์ใด ๆ ใช้น้อยบ้างมากน้อยเท่าใด
ให้มาสำราภาพแจ้งความ..."

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีการกู้ยืมเงินในสังคมไทยระยะนี้ แต่ก็ไม่ได้สร้าง
การกู้ยืมอย่างมีระบบที่แน่นอนขึ้นได้ และไม่ไปเกิดการกู้ยืมที่ทำให้เกิดการค้างชำระลงขนาดใหญ
ในส่วนประชาชน หรือไพร่ การกู้ยืมจะเป็นเพื่อปากท้อง ในส่วนของพ่อค้าที่กู้ยืมจากขุนนาง
เชื้อพระวงศ์และกษัตริย์ก็ไม่มีระบบการค้ำประกันและการคิดดอกเบี้ยที่แน่นอน กลายเป็นหนี
สูญและไม่ได้ดอกเบี้ยอยู่บ่อยครั้ง การกู้ยืมจึงเป็นลักษณะการให้กู้ยืมที่มากกว่าการค้ำกำไร
ทางการเงิน

2. ธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ (2403-2475)

หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง เมื่อ พ.ศ. 2398 แล้ว การค้าระหว่าง
ประเทศไทยกับตะวันตกก็เพิ่มมากขึ้น ชาวอังกฤษเป็นกลุ่มแรกที่เข้ามาลงทุนในกิจการ

¹ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 ล.ค. 1229 จดหมายเหตุพระคัมภีร์สุนทร
โวหารถึงขุนคัมภีร์สยามกิจ ผู้ช่วยกรุงสยามฯ .

² หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 ล.ค. 1230 หนังสือถึงกงสุลนอก
เยอรมัน เรื่องฌิลเตออร์ปิกิมเปกเป็นหนี้ ฯลฯ .

³ ศิลปากร, กรม, "ประกาศให้ผู้ที่ได้กู้ยืมเงินในพระเจ้าลูกเธอมาสำราภาพต่อ
กรมวัง" ประชุมประกาศ รัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2405-2408, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา,
2507), หน้า 193.

ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย โดยระยะแรกเข้ามาในรูปแบบบริษัทตัวแทน เนื่องจากว่า
 อังกฤษมีผลประโยชน์ในการค้ากับไทยมากที่สุดในช่วงเวลานั้น การเข้ามาดำเนินงานธนาคาร
 พาณิชย์ในประเทศไทยเป็นชาติแรกของอังกฤษ ยังมีความหมายเพื่อรักษาฐานะที่เหนือกว่าชาติอื่นใน
 การครอบงำการค้าของไทย ซึ่งในขณะนั้นไทยมีฐานะเป็นรัฐกึ่งชนที่แบ่งแยกดินแดนของ
 อังกฤษ ฮันโต้แก้ว เหม่า มาลาया ออกจากดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศส¹ บริษัทการค้าใหญ่ ๆ
 ของอังกฤษจึงได้นำเอาธนาคารพาณิชย์ของตัวเองเข้ามาด้วย

บริษัทตัวแทนธนาคารพาณิชย์ที่ก่อตั้งขึ้น ใน พ.ศ. 2403 มีดังนี้²

- 1. บริษัท A Markwald & Co. เป็นตัวแทนธนาคารชาเตอร์
- 2. บริษัท Winsor & Co. เป็นตัวแทนธนาคารเมอร์เคินไทย
- 3. บริษัท Jucker Singer & Co. เป็นตัวแทนธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้

บริษัทตัวแทนเหล่านี้ ได้ดำเนินการธุรกิจธนาคาร คือ รับฝากเงิน ให้กู้ยืมเงิน และ
 ออกตั๋วเงิน³ ขณะเดียวกันก็ดำเนินการของบริษัทยุโรปด้วยควบคู่กัน และไม่ได้ใช้
 หลักเกณฑ์ของธนาคาร ย่อมจวนหนักทำให้เกิดปัญหาตามมาจนถึง กับล้มเลิกไปบางบริษัท ได้แก่
 ห้าง ยุกเกอร์ซิงก์ ที่ทำการรับฝากเงินเป็นส่วนหนึ่งเป็นบัญชีฝากประจำและได้รับความเชื่อถือ
 จากพ่อค้าชาวยุโรปและคนชั้นสูงในกรุงเทพฯ รัฐบาลเองก็ไว้วางใจในบริษัทนี้ ได้ฝากเงิน
 ไว้ถึง 5,000 ชั่ง เก่ง และตัวสัญญาใช้เงินของห้างก็เป็นที่ยอมรับของรัฐบาล เมื่อเจ้าภา
 ติ นายอกรใช้ตัวสัญญาใช้เงินของห้างยุกเกอร์ซิงก์มาสั่งให้รัฐบาล รัฐบาลก็จะเรียกเก็บเงิน
 จากห้างอีกต่อหนึ่ง ต่อมา ปรากฏว่า ห้างฯ ได้นำเงินไปปล่อยสินเชื่อกินไปโดยไม่
 มีการควบคุมที่ตพอ ในที่สุดห้างก็ต้องเลิกกิจการไป⁴

¹ Paul Sithi-Amuai, Finance and Banking in Thailand, (Bangkok: Thai Watana Panich Press, 1964), p.34.

² รัตนาวดี รัตนโกมล, "วิวัฒนาการและบทบาทของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 37-38.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

ในระยะต่อมา เมื่อภาวะเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ นายทุนตะวันตกเห็นว่า บริษัทตัวแทนเหล่านี้ไม่ล้าสมัยแต่ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าเทียมธนาคารสาขาที่แท้จริง จึงประสงค์และโครงสร้างธนาคารตัวแทนของตนให้เป็นธนาคารสาขาที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อการเคลื่อนย้ายผลกำไรที่มากขึ้น ประการที่สอง เพื่อช่วยเหลือบริษัททั้งหลายของตนเมื่อประสบความยากลำบากทางการเงินให้ได้ดียิ่งขึ้น

แรงกระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้ธนาคารเหล่านี้คิดจัดตั้งเป็นธนาคารสาขา ก็คือ โครงการสร้างทางรถไฟของรัฐบาลไทย สัณนิบาตสำรวจสร้างทางรถไฟแพร่หลายเป็นข่าวกระจายไปทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจที่กำลังทยอยเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในไ้ไทย ได้ให้ความสนใจมาก เพราะถือว่าไทยได้เปิดศักราชแห่งการเข้ามามีอำนาจบ้านเมืองด้านอาชญากรรม เปิดทางค้าขายติดต่อให้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น จึงเกิดการเคลื่อนไหวในบริษัทการค้าต่างประเทศ ซึ่งเริ่มเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างทางรถไฟ มีผู้ต้องการเข้ามาแสวงงโยคและงานทำ เช่น วิศวกรของบริษัทหรือรัฐบาลต่างประเทศ นอกจากนี้การสร้างทางรถไฟนั้นต้องอาศัยเงินทุนมหาศาลในกรณีใช้จ่ายหมุนเวียนทั้งในและนอกประเทศ เพื่อเป็นค่าแรงงาน ค่าอุปกรณ์ และวัสดุต่าง ๆ นอกจกัยเหตุดังกล่าวมานี้ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ จึงได้เปิดสาขาขึ้นเป็นแห่งแรกของประเทศไทยใน พ.ศ. 2431¹ หลังจากนั้น ธนาคารอื่น ๆ ก็เข้ามาเปิดในระยะต่อมา

ธนาคารที่เข้ามาตั้งสาขาในระยะนี้ คือ²

ชื่อธนาคาร	ประเทศ	เข้ามาเมื่อ พ.ศ.
1. ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ (Hongkong & Shanghai Bank)	อังกฤษ	2431
2. ธนาคารชาร์เตอร์ (Charter Bank)	อังกฤษ	2437

¹ สมิท โปโรจันธิระราชต์, "บทบาทของประเทศมหาอำนาจตะวันตกในการสร้างทางรถไฟของประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูศรีนครินทร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2517) หน้า 54.

² Paul Sithi - Amnuai, Ibid., P. 33.

ชื่อธนาคาร	ประเทศ	เข้ามาเมื่อ พ.ศ.
3. ธนาคารแห่งอินโดจีน	ฝรั่งเศส	2440
4. ธนาคารซี ไอ ทง	จีน	2452
5. ธนาคารกวางตุ้ง	จีน	2462
6. ธนาคารเมอร์แคนไทน์	อังกฤษ	2463

จากการสำรวจการการใช้บริการธนาคารพาณิชย์ของบริษัทส่งออกและบริษัทนำเข้า ในหนังสือรายงานการค้าของกระทรวงพาณิชย์, ใน พ.ศ. 2472 ปรากฏดังต่อไปนี้¹

บริษัทส่งออก 65 บริษัท		บริษัทนำเข้า 119 บริษัท	
1. ธนาคารชาเตอร์	28		50
2. ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้	29		48
3. ธนาคารสยามกัมมาจล	27		47
4. ธนาคารเมอร์แคนไทน์	13		14
5. ธนาคารแห่งอินโดจีน	10		4
6. ธนาคารกวางตุ้ง	-		1
7. ธนาคารซีไอทง	2		1

บริษัทผู้ส่งออกและนำเข้ารายใหญ่ ๆ จะเป็นของอังกฤษ อันได้แก่ บริษัทแองโกลสยาม บริษัทบอมเบย์เบอมา บริษัทบอร์เนียว ฯ บริษัทพวกนี้จะใช้บริการของธนาคารชาเตอร์และธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้มากกว่าจะใช้ธนาคารอื่น ส่วนธนาคารสยามกัมมาจลจะอยู่ในฐานะธนาคารสำรองที่บริษัทพวกนี้จะใช้บริการมากกว่าที่จะมุ่งใช้อย่างจริงจัง ส่วนธนาคารแห่งอินโดจีน บริษัทที่ติดต่อใช้บริการมักจะเป็นบริษัทของฝรั่งเศสเอง

ธนาคารสาขา (Oversea Branches) ของอังกฤษจะมีสำนักงานใหญ่ซึ่งจดทะเบียนในประเทศอังกฤษและกระจายสาขาไปยังที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ

¹The Ministry of Commerce and Communication, Commercial Directory for Siam 1929, Third Edition (The Ministry of commerce and Communication Bangkok Press, 1929), P. 131-169.

ผู้สัตการล่าขาในอาณาณคมมีตำแหน่งและฐานะเท่า เทียมกับผู้สัตการล่าขาในประเทศทุกประการ หากแต่ต้อง รับนโยบายการดำเนินงานจากสำนักงานใหญ่ โดยที่ได้รับความจุนเจือทางด้าน เงินทุนจากสำนักงานใหญ่ และในขณะที่สิ่งผลประโยชน์ก็เกือบทั้งหมดกลับสู่อังกฤษ เหมือนกิจการอื่น ๆ ด้วย นอกจากนี้ การดำเนินงานยังขึ้นกับความเคลื่อนไหวของเงินตรา ในประเทศอังกฤษด้วย¹

หน้าที่สำคัญของธนาคารล่าขาเหล่านี้ก็คือ การให้บริการทางการเงิน ซึ่งก็คือ ธนาคารจะรับฝากเงิน หาผลประโยชน์จากการซื้อลดและสร้างเครดิต การแลกเปลี่ยนเครดิต ส่วนใหญ่จะเป็นการให้กู้ระยะสั้น ซึ่งกระทำโดยการจ่ายเงินล่วงหน้าโดยมีหลักทรัพย์ประกันจาก พ่อค้า หรือการซื้อลดตั๋วเงินโดยให้เครดิตแก่พ่อค้ารายย่อย ธนาคารจะให้กู้แก่พ่อค้าส่งออก และพ่อค้าส่งสินค้าเข้า และให้บริการทางด้านการเงินระหว่างประเทศ ธนาคารเหล่านี้ จึงมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจอาณานิคมน้อย²

เมื่อมีการสัตตั้งธนาคารล่าขา (Oversea Branches) ขึ้นในไทย ปัญหา ที่ตามมาก็คือ การขาดแคลนเงินตรา ซึ่งในขณะนั้นยังมีไม่พอที่จะรองรับการค้าที่ยขยายตัว อย่างรวดเร็ว และเพื่อลดภาวะการผิดเคื่องทางด้านเงินตรา ป้องกันการหยุดชะงักทางการค้า ธนาคารเหล่านี้ได้ออกบัตรธนาคาร (Bank Note) ขึ้น ซึ่งก็คือการออกตั๋วสัญญาจะจ่าย เงินตราโลหะแก่ผู้ที่มีบัตรนั้นมาทวงถาม ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ เป็นธนาคารแรกที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ออกบัตรธนาคาร ซึ่งออกครั้งแรกเมื่อ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2432 ธนาคารต่อมา คือ ธนาคารชาเตอร์ ออกบัตรของธนาคารเองเมื่อ พ.ศ. 2441 และ ธนาคารแห่งอินโดจีนได้ออกบัตรธนาคารเมื่อ พ.ศ. 2442³

¹ รัตนาวดี รัตนโกมล, "วิวัฒนาการและบทบาทของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 101.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

การออกบัตรธนาคารก็เพื่ออำนวยความสะดวกแก่การค้าของชาวยุโรปใน ประเทศไทยนั่นเอง เนื่องจากการขยายตัวทางการค้าซึ่งมีมากทำให้เกิดภาวะขาดแคลน เงินขึ้นในประเทศ และเมื่อรัฐบาลได้ออกบัตรใช้เองในวันที่ 19 กันยายน 2445 รัฐบาล ได้ยอรับให้ธนาคารทั้งสามถอนคืนพันธบัตรของตนเสีย¹

เนื่องด้วยธนาคารล่าช้าเหล่านี้มีความมุ่งหมายที่จะอำนวยความสะดวกทางด้าน การค้าระหว่างประเทศเป็นสำคัญ ความสนใจของธนาคารซึ่งอยู่ที่การค้าระหว่างประเทศ และการค้าเงินตราต่างประเทศเท่านั้น ธนาคารเหล่านี้ไม่สนใจที่จะรับฝากเงินหรือปล่อย สิ้นเงินให้กับคนไทย การเข้ามาบริการทางการเงินของธนาคารเหล่านี้ให้แก่บริษัทการค้า ของตน ทำให้บริษัทสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่ง ที่ถูกจัดระบบเศรษฐกิจใหม่ เนื่องจากอิทธิพลของบริษัทการค้าตะวันตกที่พากันหลั่งไหลเข้ามา เพื่อขนถ่ายสินค้าที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ไม้สัก และแร่ดีบุก ส่วนสินค้าที่บริษัทเหล่านี้นำเข้า เข้ามา คือ ผ้า เครื่องประดับ อาหาร สินค้าใหม่เพื่อยต่าง ๆ และวิทยาการที่นำล่อภัยจากโลกตะวันตก เข้ามาได้แก่ น้ำมัน เครื่องจักรกล ฯ บริษัทการค้าเหล่านี้ซึ่งมีธนาคารเป็นตัวอุทิศทุนทางธุรกิจ จึง ได้เป็นกลจักรที่สำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจไทยต้องพึ่งพิงอยู่กับการค้าระหว่างประเทศ ผลลัพธ์นี้ทำให้ บริษัทการค้าเหล่านี้ต้องหารายว่องไวและซื้อสินค้าที่บริษัทนำเข้าเข้ามาขาย

3. กำเนิดนายทุนธนาคารพาณิชย์ไทย

หลังจากข่าวตะวันตกได้เข้ามาลงทุนในกิจการธนาคารระยะหนึ่งแล้ว ได้เกิด การเคลื่อนไหวรวมทุนในประเทศจัดตั้งธนาคารขึ้นบ้าง ซึ่งจุดประสงค์ในการจัดตั้งก็เพื่อ ตอบสนองการค้าระหว่างประเทศที่สำคัญคือ กลุ่มพ่อค้าข้าวและเจ้าของโรงสี ซึ่งมีแนวโน้ม การขยายตัวขึ้นมากในธุรกิจนี้ของชาวจีนในประเทศไทย การเกิดธนาคารพาณิชย์ใหม่ประเทศ ไทยจะแตกต่างจากธนาคารในอดีตที่เป็นต้นกำเนิด คือ ธนาคารพาณิชย์ที่เกิดขึ้นในยุโรป

¹รัตนาวดี รัตนโกมล, "วิวัฒนาการและบทบาทของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยวิชาสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 44.

อุดมิ่งหมายที่สำคัญ คือ ต้องการบริการสินเชื่อภายในชุมชน (Community) เป็นอันดับแรก และต่อมาเมื่อการค้าระหว่างประเทศเจริญขึ้น จึงได้ก้าวออกมาดำเนินงานทางด้านสนับสนุนการค้าระหว่างประเทศ

การเข้ามาของบริษัทการค้าจากตะวันตกได้มีบทบาทสำคัญในการตั้ง เศรษฐกิจไทยเข้าสู่วงจรเศรษฐกิจโลก คือ เข้าดำเนินการค้าระหว่างประเทศ ย่นชั้นลู่ของไทยและนายทุนชาวจีนได้สกัดตั้งธนาคารพาณิชย์ขึ้นมาเพื่อสนองตอบกิจการการค้าระหว่างประเทศ ที่สำคัญคือ ยี่สิบ กลุ่มนายทุนธนาคารพาณิชย์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในระยะนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ คือ

1. ธนาคารสยามกัมมาจล ซึ่งเกิดจากการร่วมทุนระหว่าง ราชวงศ์ อนุวงศ์ ข้าราชการ และพ่อค้าต่างประเทศ
2. ธนาคารชาวจีน ซึ่งเป็นของชาวจีนในประเทศที่ประกอบธุรกิจการค้าร่วมกัน จัดตั้งขึ้น

ทั้งทั้ง 2 กลุ่มนี้มีการดำเนินงานที่สัมพันธ์กันและแตกต่างกัน ซึ่งจะออกคำกริหารายละเอียดต่อไป ลักษณะที่แตกต่างกันนี้สะท้อนการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มธนาคารตั้งกล่าวด้วย

3.1 ธนาคารสยามกัมมาจล

เป็นธนาคารพาณิชย์แห่งแรกของไทย ผู้ที่สกัดตั้งคือ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ซึ่งเหตุผลในการสกัดตั้งธนาคารนี้ได้ในคำกราบบังคมทูล ดังนี้¹

"...ที่แท้จริงเมืองเราทำการแบ่งค้ ก็คือโรงรับจำนำ แต่ทำแต่เอาความขี้ ไม่มีทางรับตีโปลิต แลแม้แต่โรงรับจำนำรับคอกเบี้ยแรงเช่นนั้น ก็ยังมีทางที่จะไปเงินได้มาก ทั้งตามบ้านยายแก่เราธรรมดาที่หากินทางรับจำนำก็มีถมไป สิ่งทำให้คิดเห็นด้วยเกล้าว่า ถ้ามีเงินตั้งเป็นการเปิดเผยให้ยืมเงินตามหลักฐานที่สมควร ก็ย่อมจะมีทางจ่าย เพราะการเข้าไปจำนำในบ้าน ผู้จำนำจะต้องเสียค่าจำนำค่าของกำนำแล้วเงิน ถ้าเป็นสิ่งที่ต้องตรวจตราก็ต้องเสียค่ารางวัลผู้ตรวจ

¹ หจข., ร.5 กษ 12, 2/12 คำกราบบังคมทูลของพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย, 19 มกราคม ร.ศ. 124.

ทั้งไม่ทันแก่ความต้องการ แลย่อมเป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศตามความนิยม ถ้าหากผู้ชำระจะเป็นคนที่มีบรรดาศักดิ์อยู่ การที่ทำในนี้สำหรับเช่นนี้ ตามความคิดใหม่ ๆ ย่อมไม่เห็นเป็นการเสื่อมเสีย หรือออกจะเก๋ ๆ ที่มีคริตติ ยิมได้ ส่วนการฝากเงินนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้อินทรวงแอนติยูโรมักบับกัน เลื่อม ๆ ถึงแบงก์ทั้งหมดนั้นประมาณ พวกจีนแลไทย เช่นกับในเวลาออฟฟิศ ถ้าฝรั่งหรือคนที่พูดฝรั่งไปหาผู้จัดการก็ถูกอุจจาระรับรองแลเจรจาด้วย ถ้าไม่รู้ ภาษาก็ทำมัน ๆ หรือเสีจจุระแล้วจึงพูดด้วย ข้อนี้เห็นข้อแค้นตามที่ได้อิน ทิวไป ด้วยเหตุทั้งสองประการนี้ทำให้ความเสียใจของข้าพระพุทธเจ้า มีกำลังยิ่ง"

โดยในระยะแรกทรงตั้งธนาคารทดลอง บุคคลสำคัญ ขึ้นก่อน เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2447 ด้วยเงินทุนสามหมื่นบาท และทรงชักชวนพวกห้องที่คุ้นเคยให้ฝากเงินเป็นรายปี ดอกเบี้ยร้อยละ $7\frac{1}{2}$ บาท ซึ่งในครั้งแรกสามารถรวบรวมผู้ฝากได้เป็นเงินถึง แปดหมื่นบาท ซึ่งถ้ารวมกับเงินทุนก็นับว่ามีเงิน เริ่มต้นทั้งสิ้นถึง 1 แสน 1 หมื่นบาท¹ กิจกรรมของบุคคลสำคัญ สำคัญอยู่เฉพาะกิจการในประเทศ ได้แก่ รับฝากและให้กู้ยืมเงินเท่านั้น และเมื่อธนาคาร ทดลองนี้ประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจจึงได้ขยายธนาคารทดลองนี้ให้เป็นธนาคารที่แท้จริง ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงนี้ได้สร้างความสำเร็จให้แก่ธนาคารต่างประเทศ ทำให้ได้ตัวกรรมการ อยู่แล้ว ได้แก่ ธนาคารของอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาควบคุมการเงินของไทยในระยะนั้น เพราะเท่ากับเป็นการเข้าไปแบ่งผลประโยชน์อันที่ธนาคารพวกนี้เคยได้รับอย่างเต็มที่อยู่แล้ว

พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมหิศร์ราชหฤทัย ได้แสดงความคิดเห็นเรื่องนี้ไว้ ในคำกราบบังคมทูลว่า²

"การแบ่งกัของบ้านเมืองไม่ต้องสงสัยว่าถ้าไทยมีอำนาจในการนี้เพียงใด ก็เท่ากับเป็นไทยแก่ตัวอื่นเพียงนั้น พิณณซ์ เป็นเครื่องมือป้องกันผลประโยชน์ ของบ้านเมืองฝ่ายการพลเรือน ทหารเป็นเครื่องรักษาผลประโยชน์ในการ อุกฉกรรช ก่าสั่งทั้งสองฝ่ายนี้ เมื่อพร้อมกันจึงนับว่าเป็นกำลัง ถ้าขาดฝ่ายหนึ่ง ก็ไม่เป็นองค์ การพิณณซ์เมืองเราเหมือนหน้าซึ่งอยู่ในสระ มีคลองไหลเข้าออก

¹ หลข., ร.5 กข 12.2/12 คำกราบบังคมทูลของพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่น มหิศร์ราชหฤทัย, 19 มกราคม ร.ศ. 124.

² หลข., ร.5 กข 12.2/12 คำกราบบังคมทูลของพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่น มหิศร์ราชหฤทัย 28 พ.ค. 124.

แต่ 2 ทาง คือ คลองใหญ่ของอังกฤษและลำคลองเจกของฝรั่งเศส ซึ่งเจ้าของ ทั้งสองอาจละเมิดเสียให้น้ำเน่าได้ง่าย ฝ่ายคลองใหญ่ถึงจะมีรางเจก คือ แบนก็ฝรั่งเศส แต่เปิดอยู่แล้วก็ไม่วิตก ด้วยเหตุว่าเป็นราคาพอที่จะเปิดน้ำแบง ทั้งรางก็เขิน น้ำไม่มีใครจะไหลโดยเจ้าของรางเอาอิฐถมลงไว้เมื่อ ค.ศ. 112 โดยขึ้นไม่หมด แต่บัดนี้น้ำในสระมากร่องไหลออกไปได้เอง ยังเข้าไปให้ทะเล ไหลเข้ามาได้บ้างซึ่งจะกัดเป็นคลองใหญ่ ถ้าจะปิดให้น้ำไม่ได้ แลเวลานี้ ทะเลก็ออกจะมีลมบ้าหมูอาจไหลเข้ามาเกาะกะได้ เพราะเคยพุ่งเข้าไป ในบรวกโคมาแล้ว ความจริงในใจของพวกอังกฤษมีอยู่ดังนี้ โปลิซียองอังกฤษ ไม่ลี้ภัยใจ ในการที่เราได้จัดการทหารโดยเหตุว่า อังกฤษเป็นเจ้าของน้ำ อาจปิดคลองได้ แต่ถ้าเราเปิดน้ำเองได้บ้าง ทหารเป็นรูปหุ่นก็อาจจะมีกำลัง เดิมเห็นได้ช่วย มีน้ำ เปิดคลองใช้ได้ ขึ้นไม่มากนักน้อย..."

สาเหตุที่ทำให้อังกฤษต้องออกโรงคัดค้านการเปิดธนาคารพาณิชย์ของไทย คือ ธนาคารใหม่นี้จะดำเนินธุรกิจทางด้านเงินตราต่างประเทศด้วย อังกฤษได้ เล่นว่าถ้าจะมีกิจการตั้งธนาคารนี้ขึ้นมาก็ให้ว่าจ้างคนอังกฤษเข้ามาทำงานด้วย¹ กิจการ คัดค้านและให้คนของตน เข้าครอบงำในกิจการด้านนี้ เนื่องจากรายได้ที่สำคัญของธนาคาร พาณิชย์ในช่วงนี้ คือรายได้จากการแลกเปลี่ยนเงินตรา และถ้าปล่อยให้ดำเนินไปอย่างอิสระ ธนาคารนี้ก็จะมีกำไร และแบ่งผลประโยชน์จากอังกฤษได้ไม่น้อย²

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับอังกฤษสามารถคลี่คลายไปได้ด้วยดี เนื่องจากรัฐบาล เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการธนาคารของคนไทยตั้งขึ้น เพื่อป้องกันผลประโยชน์ทางการเงินของ ประเทศ พระเจ้าน้องยาเธอฯ ได้ทรงชักชวนนายอากรที่เคยติดต่อกับธนาคารต่างประเทศ ให้มาร่วมจัดตั้งธนาคารใหม่นี้ โดยทรงให้เหตุผลการชักชวนนี้ว่า³

"...พวกนายอากรโดยมากทำการค้าด้วย แลโดยมากเขามีเงินต่อเรลต์ ในบริษัทนี้ ความที่ข้าพระพุทธเจ้าคิดขึ้น ก็เพราะพวกเหล่านี้ ปรารถนอยากจะหา กันเองเพราะเขาเสียตอกเบี้ยให้ตัวเขาเองดีกว่าให้คนอื่น แลโดยมากพวกที่ถูก คิดอ่อนเนอจากแบงก์ เขิน พวกพระยาวัคคีย์ที่ในเวลาจะต้องล้มแบงก์ไม่ได้อุดหนุน เป็นต้น"

¹ หลข., ร. 5 กษ 12.2/12 คำกราบบังคมทูลของพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่น มหิศร์ราชหฤทัย 9 พ.ค. 124.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนี้ยังได้ทรงติดต่อธนาคารต่างประเทศซึ่งไม่ใช่ธนาคารของอังกฤษ หรือฝรั่งเศส คือ ธนาคาร ดอยช์-อาเซียติค เป็ง (Deutch-Asiatische Bank) ธนาคาร แห่งประเทศเยอรมัน และธนาคารเดินดามส์เกแลนด์ มานด์ส์บังก์ (Den Danske Landmands Bank) ธนาคารแห่งประเทศเดนมาร์ก เพื่อให้ธนาคารทั้ง 2 เป็นตัวแทนใน ประเทศยุโรปและประเทศใกล้เคียง¹

หลังจากได้รวบรวมบรรดาพวกเจ้านาย ขุนนาง พ่อค้า และตัวแทนของธนาคาร ในต่างประเทศแล้ว แบงก็หลยวมกั้มาจลสิ่งได้สดตั้งขึ้น โดยได้รับพระราชทานอำนาจพิเศษ และมีผู้ถือหุ้นตั้งปรากฏเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2450 โดยมีทุน 3,000,000 บาท แบ่งออกเป็น 3,000 หุ้น ๆ ละ 1,000 บาท ดังนี้คือ²

1. กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย	500	หุ้น
2. พระลัทธิพรการพิริยภัก	340	"
3. ดอยช์ เอเชียติค	330	"
4. กิมเซ่งหลี	314	"
5. พระคลังข้างที่	300	"
6. เดินดามส์เกแลนด์แมนส์แบงก์	240	"
7. หลวงประสารอักษรพรต	110	"
8. สิมกัน	100	"
9. เองเลียงหยง	100	"
10. เขียวยูเล้ง	78	"
11. พระยาไบบยัคสัมปติ	77	"
12. หม่อมเจ้าปิยะภักดี	68	"
13. เอฟ ลอกซ์	58	"
รวม	2,618	"

¹ธนาคารไทยพาณิชย์, อนุสรณ์ครบรอบ 50 ปีของธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (พระนคร : ธนาคารไทยพาณิชย์, 2508), หน้า 11.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-31.

นอกนั้นถือหุ้นต่ำกว่า 50 หุ้น

กรรมการชุดแรกของแบงก์สยามกัมมาจล มีดังนี้คือ¹

1. หลวงปกีกษังภณี (ม.ร.ว. บูล ดาวากร) ตัวแทนพระคสังขังยี
2. หลวงโกละเพ็ชรรัตน (กิมเป็งหลี่)
3. พระมนตริพนิกล (เทียนอี ล่ารลิน)
4. พระสัรรพการหรัญกิล
5. มิสเตอร์ โอ. เลล์เตอร์ ตัวแทนธนาคารชาติเยอรมัน
6. กัปตัน ซี กุลแบก ตัวแทนธนาคารชาติเดนมาร์ก
7. มิสเตอร์ เอฟ. ที. เรียน ตัวแทนธนาคารชาติเยอรมัน

เนื่องจากขาดประสบการณ์ทางการเงิน การดำเนินงานจึงต้องอาศัยชาวต่างประเทศเข้าบริหาร ในครั้งแรกนี้ มิสเตอร์ เอฟ. ที. เรียน (Mr. F Killian) ชาวเยอรมันเป็นผู้จัดการฝ่ายต่างประเทศซึ่งเป็นฝ่ายที่สำคัญ พระสัรรพการหรัญกิลเป็นผู้จัดการฝ่ายไทย พระมนตริพนิกลเป็นนายกรรมการอำนวยการ การแบ่งงานเช่นนี้ ทำให้ชาวต่างประเทศเข้ามาศึกษาทบทวนในหน่วยงานที่สำคัญของธนาคารไว้ได้ เนื่องจากทางฝ่ายไทยเองก็ขาดแคลนบุคคลที่จะทำงานในตำแหน่งนี้ ธนาคารสยามกัมมาจลในระยะนี้จึงตกลงอยู่กับผู้จัดการบริหารของชาวตะวันตกตลอดมา

ธนาคารสยามกัมมาจล ในระยะนี้ต้องประสบปัญหาในการดำเนินงานหลายครั้ง แต่เนื่องจากเป็นธนาคารที่พระคสังขังยีเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ เหตุการณ์ต่าง ๆ จึงสามารถคลี่คลายไปได้ด้วยการเข้าช่วยเหลือคุ้มครองอย่างเต็มที่ทั้งทางด้านพระคสังขังยีเองและรัฐบาล ซึ่งจะแตกต่างจากธนาคารอื่นในระยะนี้ที่ประสบปัญหาเหมือนกัน แต่เนื่องจากเงินทุนที่น้อยกว่า ขาดการคุ้มครอง ผู้ลงทุนในธนาคารอื่นซึ่งนับว่าเป็นนายทุนใหญ่ของยุคนี้ถึงกับต้องล้มละลายไปหลายคน ซึ่งจะขอกล่าวต่อไป

¹ธนาคารไทยพาณิชย์, อนุสรณ์ครบรอบ 50 ปีของธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (พระนคร : ธนาคารไทยพาณิชย์, 2508), หน้า 13-14.

รายงานการแบ่งผลกำไร จากเดือนตุลาคม 2455 ถึง เดือนกันยายน 2456
ปรากฏว่าทุนของพระคลังข้างที่ ที่แท้จริงลงทุนในธนาคารสยามกัมมาจล 1,000,000 บาท
ซึ่งเงินจำนวนนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ชื้อ
ในนามข้าราชการบริพารที่ใกล้ชิด 20 นายด้วยกัน เป็นจำนวนเงินคนละ 50,000 บาท ซึ่งจะ
ได้รับดอกเบี้ยจากธนาคารร้อยละ $8\frac{1}{2}$ โดยจะแบ่งดอกเบี้ยให้พระคลังข้างที่ 4 และที่เหลือ
 $4\frac{1}{2}$ คิดเป็นเงิน 45,000 บาทแบ่งเป็น 20 ส่วน ๆ ละ 2,250 บาท ซึ่งพระองค์ได้ตั้ง
เกณฑ์ในการแจกจ่ายไว้ดังนี้¹

รายนาม	เงินพระราชทาน	แบ่งเก็บ	ให้ผลประโยชน์ปี $\frac{1}{4}$	แบ่งแจกกัน $\frac{1}{4}$
	ร้อยละ $4\frac{1}{2}$	บาท	ไว้กึ่งหนึ่ง	
พระยาอนุรักษรัชมงคลเทียร	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยาสุรเสนา	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยาราชวัลภานุสิขี	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยาเทพวาราวดี	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยาสุภภรณ์บรรณสาร	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยามหาโรยา	2,250	1,125	562.50	562.50
พระวิศิษฎ์กรรมศิลป์ประสิทธิ์	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยาอัศวบดีศรีสุรพาหน	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยาบุรุษนรราชฎี	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยาราชลำสน์โสมณ	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยาประสิทธิ์สุภกร	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยาราชมานู	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยารวิสิทธิ์เสวีวัตร	2,250	1,125	562.50	562.50
พระยาศรีสุริยพาห	2,250	1,125	562.50	562.50

¹ หลข., ร.6 15/2 แบ่งกัสยามกัมมาจลหรือแบ่งกัสำหรับข้าดี (26 ธ.ค. 2453-30 ก.ค. 2468).

รายนาม	เงินพระราชทาน ร้อยละ $4\frac{1}{2}$ บาท	แบ่งเก็บ ใจกิ่งหนึ่ง	ให้สโมสรเสือป่า $\frac{1}{4}$	แบ่งแจกกัน $\frac{1}{4}$
เจ้าหมื่นไวยวรนาถ	2,250	1,125	562.50	562.50
เจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดี	2,250	1,125	562.50	562.50
จหมื่นจภักดีองค	2,250	1,125	562.50	562.50
จหมื่นจรักษาองค	2,250	1,125	562.50	562.50
หลวงศักดิ์นายเวร	2,250	1,125	562.50	562.50
หลวงฤทธิชัยนายเวร	2,250	1,125	562.50	562.50
รวม	45,000	22,500	11,250	11,250

ครั้งที่ 1 เมื่อแบ่งกัสินล้ม ใน พ.ศ. 2456

ใน พ.ศ. 2453 นายช. ยูเล่ง หรือ นายฉลองไยนารถ¹ ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้จัดการธนาคารสยามกัมมาจลฝ่ายไทย และต่อมาใน พ.ศ. 2455 ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้จัดการสาขาราชวงศ์ด้วย จุดมุ่งหมายสำคัญในการตั้งแบงก์สาขานี้ เพื่อจะให้มีความซื่อสัตย์ซายตัวมากขึ้น เพราะจะได้แข่งขันกับแบงก์ต่างประเทศและได้กำไรงาม² วิกฤตการณ์ครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการดำเนินงานที่อาศัยความใกล้ชิดกันทำให้เกิดระบบการทำงานบัญชีของธนาคารไม่รัดกุม อันเป็นช่องทางให้เกิดการคดโกงได้ แบงก์สยามและแบงก์สินได้ทำการตกลงเบิกเงินเกินบัญชี (Over draw) และรับใช้จ่ายเงินแทนซึ่งกันและกันด้วย³ ด้วยข้อตกลงระหว่างธนาคารทั้ง 2 เช่นนี้ นายฉลองไยนารถ ในฐานะผู้จัดการแบงก์สาขาของแบงก์สยามกัมมาจลและเป็นผู้จัดการแบงก์สินสยามฯ ด้วยในเวลานั้น ได้นำเงินแบงก์

¹ นาย ช. ยูเล่ง มีฐานะเป็นผู้จัดการแบงก์สินสยามทุนเจ้ากัต อีกตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งจะกล่าวต่อไป .

² หลย.,ร.6 น 20.15ก/21 หนังสือพิมพ์ไทย การตั้งแบงก์สาขาของแบงก์สยาม คำตัดสินเรื่อง นายฉลอง 27 เมษายน 2456.

³ หลย.,ร.6 น 20.15 ก/37 การพิจารณาความอาญา เรื่องธนาคารพิบัติ

คำให้การของนายวิเชียร.

009624

ล่าช้าไป่วยแบ่งกันล้มล้มๆ และกิจการโรงสีข้าวล้มล้มที่ตนมีผลประโยชน์อยู่ด้วย ซึ่งตอนนั้น ถึงลุดริกฤตใกล้ล้มล้มโดยเรียกเอาเงินมาจากผู้เก็บเฉย ๆ บ้าง ออกเข็ควัวให้ถือแทน ตัวเงินบ้าง เงินแบ่งกันล้มล้มก็หมดลง¹ และเมื่อมีผู้มาเบิกเงินที่แบ่งกันล่าช้า ๆ ไม่ค่อยจ่าย ทำให้กิจการของแบ่งกันช่วยเหลือจนเกือบล้ม แต่ก็สามารถรอดพ้นวิกฤตการณ์มาได้ เนื่องจาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้าเกี่ยวหนุนอย่างเต็มที่ ดังพระองค์ได้ทรง ส่งให้จัดการเรื่องครั้งนี้ตั้งนี้²

"... เป็นเรื่องที่ร้อน และสำคัญมาก เพราะฉะนั้นให้เจ้าพระยายมราช พระยาสุภภทรพระยาวัง พระยาราชอำเภอล้านโลภอง เรียกตัว นายฉลอง ไนยนารถ มาสอบสวนให้ได้ความจริงว่าเอาเงินไปใช้ทำอะไรในแบ่งกันหมด ถ้าถ้าต้องการ ผู้หนึ่ง ผู้ใดที่ทราบค่าเงินให้เรียกมาสอบสวนได้ทุกคน ข้อสำคัญจะให้แบ่งกันล้มล้มไม่ได้ แต่แบ่งกันล้มล้มได้ เพื่อป้องกันการเสียหายที่จะมีผู้มาขึ้นเงินไม่ได้ อย่างเช่น เป็นมาเวลานี้ ก่อนเรื่องนี้จะได้ตกลงกันก็อนุญาตให้ยืมเงินพระคลังย้างที่ ถ้าพระคลัง มหาล้มปัดไปจ่ายชั่วคราว พอประทั่งความเสียหายจะถึงมีมาก่อน"

ด้วยความร่วมมือของเสนาบดีกระทรวงพระคลัง ส้มเตี๊จกรมพระจันทบุรีนฤนาถ เนื่องจากเกรงว่าถ้าแบ่งกันล้มล้มจะเกิดความเสียหายแก่เงินของพระคลังย้างที่และการค้า ในระยะนั้น ทำให้สามารถนำเงินมาเกี่ยวหนุนแบ่งกันล้มล้มไว้ได้³ ความเสียหายของแบ่งกันล้มล้มครั้งนี้นับว่ามาก ตามคำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระจันทบุรีนฤนาถนั้น "ปรากฏว่า แบ่งกันล้มล้มต้องเสียเงินไปประมาณ 2,000,000 บาท คือจ่ายเกินให้แก่บริษัทแบ่งกันล้มล้ม 400,000 บาท และที่นายฉลองไนยนารถยกออกไปอีก 1,681,000 บาท นอกจากนี้ ยังมี ปัญหาเรื่องเงินที่สูญเสียไปเพราะตัวเก้ ตัวปลอม ที่แบ่งกันล้มล้มรับซื้อไว้ไปรับเงินทางเมืองต่าง ประเทศ กับทั้งลูกหนี้ของแบ่งกันล้มล้มจะต้องสูญเสียไปอีก⁴

¹ หลข., ร.6 ค 15/3 คำให้การนายฉลองไนยนารถ .

² หลข., ร.6 ค 15/3 พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงเจ้าพระยายมราช เรื่อง การล้มของแบ่งกันล้ม 12 ธันวาคม 2456.

³ หลข., ร.6 ค 15/3 คำกราบบังคมทูลสมเด็จพระจันทบุรีนฤนาถ 15 ก.ค. 2456.

⁴ หลข., ร.6 ค 15/2 คำกราบบังคมทูลสมเด็จพระจันทบุรีนฤนาถ 13 เม.ย. 2457.

ตามรายงานของ มิสเตอร์ ซี โพลริโอ ได้ตรวจสอบบัญชีของแบงก์สยาม
มาอย่างดี ปรากฏว่า เงินที่แบงก์สยามก็มีมาจต้องขาดทุนไปเพราะนายฉลองยกออกไป
และแบงก์สินล้มละลายในครั้งนี รวมเป็นเงิน 5,747,000 บาท ซึ่งนับว่าเงินทุนของแบงก์
ซึ่งมีมาแต่เดิมและที่ได้สะสมไว้ได้สูญสิ้นไปหมด นอกจากนี้ เงินที่กระทรวงพระคลังฯ ได้
ออกช่วยให้แบงก์ก็เพื่อให้แบงก์คงดำเนินการได้ก็พลอยสูญเข้าไปอีกเกือบเต็มจำนวน ซึ่ง
ปรากฏอยู่ในบัญชี ดังนี้¹

ศูนย์วิทยุวิทยุ
อุบลราชธานีวิทยุ

¹ หลย., ร.6 ค 15/2 คำกราบบังคมทูลสมเด็จพระสันตปาปาปิอุสที่ 13

เงินที่มีอยู่ตามบัญชีของแบงก์เงินทุนของแบงก์

เงินทุน (ที่ได้จากแชร์แบงก์)	3,000,000 บาท	
เงินที่เก็บสำรองไว้ (รีเสิร์ฟ)	1,022,000 บาท	
เงินกำไรที่ยังเหลืออยู่	369,000 บาท	
รวมเงินทุนของแบงก์		4,391,000 บาท

เงินที่แบงก์รับฝากแลถูกนำมา

เงินฝากของกระทรวงพระคลังแลกรมพระคลังข้างที่	2,655,000 บาท	
เงินฝากต่าง ๆ	1,652,000 บาท	
เงินฝากออมสิน	33,000 บาท	
เงินที่กู้จากกระทรวงพระคลัง		
เพื่ออุดหนุนแบงก์ 1,000,000 บาท	1,500,000 บาท	
ใช้ในรายการวงจัตราห์นางวานิช 500,000 บาท		
รวมเงินฝากแลเงินกู้		5,840,000 บาท
รวมทั้งสิ้นตามบัญชีของแบงก์		10,231,000 บาท

ตัวเงินที่มีจริงแลคิดว่าจะเก็บได้

เงินสดและเงินที่เป็นเจ้าหนี้แบงก์ต่าง ๆ	124,000 บาท	
เงินที่คิดจะเก็บได้จากลูกหนี้ต่าง ๆ (หักที่เห็นว่าจะเก็บไม่ได้ออกแล้ว)	1,500,000 บาท	
เงินที่จะเก็บได้จากบิลต่าง ๆ	2,259,000 บาท	
เงินที่จะเก็บได้จากที่ดินแลตึก	357,000 บาท	
เงินอินเวสต์เมนต์	244,000 บาท	
รวมเงินที่คิดว่าจะเก็บได้		4,484,000 บาท

เงินที่ขาดทุนเพราะนายอยู่เล้งเอง ฉลองโนยนารถ แลลูกหนี้ที่เห็นว่าจะเก็บไม่ได้

เงินที่จ่ายเกินให้แก่แบงก์สินล่ยาม	400,000 บาท	
เงินที่นายอยู่เล้งเอง ฉลองโนยนารถ ยักยกออกไป	1,681,000 บาท	
ตัวสินที่รับไว้คงจะเป็นตัวปลอมแลตัวเก็บประมาธ	2,564,000 บาท	
ตัวต่าง ๆ ของหลวง จัตราห์นางวานิช	721,000 บาท	
เงินที่จ่ายเกินต่าง ๆ ที่แบงก์สินล่ยามเป็นประกัน	380,000 บาท	
รวมเงินที่ขาดทุนล่ญไป		5,747,000 บาท
รวมทั้งสิ้นของเงินที่จะเก็บได้แลเก็บไม่ได้		10,231,000 บาท

แบงก์สยามเสียดายจนเหลือทุนเพียง 300,000 บาท จากทุนเดิม 3,000,000 บาท และเพื่อประคับประคองให้กิจการธนาคารสามารถดำเนินต่อไปได้ จำเป็นที่จะต้องเพิ่มทุนใหม่อีก 3,000,000 บาท เมื่อรวมกับทุนที่ยังเหลืออยู่จึงเป็น 3,300,000 บาท ทั้งนี้ได้กำหนดให้ราคาหุ้นของผู้ถืออยู่แต่เดิมมีมูลค่าเพียง 1 ใน 10 ของราคาหุ้น และเปิดขายหุ้นใหม่ 30,000 หุ้น ราคาหุ้นละ 100 บาท¹

ในการซื้อขายหุ้นใหม่ครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้รับซื้อไว้ตามจำนวนเดิม ซึ่งเป็นการพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่แบงก์สยามฯ แต่เนื่องด้วยพระคสังอ้างที่ในเวลานั้นกำลังขัดข้อง ไม่มีจำนวนเงินพอที่จะไปถือหุ้นส่วนนั้นตามกำหนดเวลาที่บริษัทประกาศเรียกให้ส่งได้² ซึ่งมีจำนวนเงินประมาณ 1,635,000 บาท กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงได้ให้ยืมไปไว้ก่อน³

ในที่สุดแบงก์สยามฯ ก็สามารถตั้งขึ้นใหม่ด้วยเงินที่ยืมจากพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งทั้งพระมหากษัตริย์และขุนนาง ที่กุมเงินของรัฐต่างร่วมมือกันคำนวณธนาคารนี้ไว้เป็นอย่างดี ธนาคารนี้จึงสามารถตั้งและดำเนินการได้ ส่วนธนาคารชาวสินที่ตั้งในระยะเดียวกันต้องล้มไปทั้งหมดเพราะขาดการคำนวณที่เข้มแข็ง เช่นธนาคารสยามกัมมาจล

ครั้งที่ 2 ความผันผวนทางการเงิน ใน พ.ศ. 2474

วิกฤตการณ์ทางการเงินของธนาคารไทยพาณิชย์ครั้งนี้เกิดขึ้น ใน พ.ศ. 2474 เมื่ออังกฤษได้ออกจากมาตราทองคำ ค่าของเงินปอนด์ถึงลดต่ำลง รัฐบาลไทยได้กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินปอนด์กับเงินบาทใหม่ แบงก์สยามกัมมาจลมีเงินปอนด์และตัวเงินปอนด์ฝากอยู่ในธนาคารในประเทศอังกฤษเป็นจำนวนมาก ทำให้ทรัพย์สินของธนาคารเสียดายประมาณ 3,00,000 บาท แบงก์สยามกัมมาจลมีเงินสำรองไม่พอเพียงที่จะนำมาชดเชยเงิน

¹ ธนาคารไทยพาณิชย์, อนุสรณ์ครบรอบ 50 ปีของธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (พระนคร : ธนาคารไทยพาณิชย์, 2508), หน้า 48.

² หจข., ร.6 ค 15/2 คำกราบบังคมทูลพระยาผู้ภักดิ์บรรณสาร 10 ส.ค. 2457.

³ หจข., ร.6 ค 15/2 คำกราบบังคมทูลสมเด็จพระสันตปาปารัตนารถ 1 พ.ค.

จำนวนมากต้องสูญเสียไปครั้งนี้ พระคลังข้างที่ในฐานะผู้ถือหุ้นใหญ่ก็ต้องพลอยกระทบกระเทือนไปด้วย เจ้าพระยาอภัยภูธรรัตนราชโกษาธิบดี อธิบดีกรมพระคลังข้างที่ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระบรมราชานุญาตให้กรมพระคลังข้างที่จ่ายเงินให้แก่งักสยามกัมมาจลเป็นการให้ยืม จำนวน 3,000,000 บาท โดยไม่คิดดอกเบี้ย¹

นอกจากจะให้ยืมเงินส่วนพระองค์แล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ยังได้ทรงสั่งกระทรวงพระคลังซึ่งฝากเงินอยู่ในธนาคารนี้จำนวนมากให้ปฏิบัติดังนี้ "ด้วยมีเหตุที่คำสั่งคิดการจะช่วยบริษัทแก่งักสยามกัมมาจลจำกัดไว้ เพราะฉะนั้น ปล่อยให้กระทรวงพระคลังถอนเงินเกินปกติ และถ้ามีทางจะฝากเข้า ก็ให้ฝากอยู่ตามเดิม"²

ต่อมาใน พ.ศ. 2475 ทางกระทรวงพระคลังเองก็ต้องประสบปัญหาทางการเงินมากเช่นกัน และคิดที่จะถอนเงินจากธนาคารสยามกัมมาจลฯ ออกมาใช้ แต่ก็ยังยึดอยู่กับพระราชหัตถเลขาที่ทรงสั่งห้ามไว้³ พระองค์เจ้าคู่ภโยคเกษม เล่านาบตีคลังฯ ซึ่งได้นำความขึ้นปรึกษากับ พระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน แล้วกราบบังคมทูลให้ทรงทราบต่อมา ดังนี้⁴

"ด้วยตามที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงพระคลังปฏิบัติการในเรื่องเงินของรัฐบาลที่ฝากอยู่ในแก่งักสยามกัมมาจลจำกัด ตามพระราชหัตถเลขาที่ 33/383 ลงวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2474 นั้น บัดนี้ เงินของกรมพระคลัง

¹ ธนาคารไทยพาณิชย์, อนุสรณ์ครบรอบ 50 ปีของธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (พระนคร : ธนาคารไทยพาณิชย์, 2508), หน้า 50.

² หลย., ร.7 ค 10/1 สำนวนพระราชหัตถเลขา ตีตราสลับที่ 33/383 ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระยาโกมารกุลมนตรี 14 ธ.ค. 2474.

³ หลย., ร.7 ค 10/1 สำนวนรายงานการประชุมอภิรัฐมนตรี ครั้งที่ 12/2475 เรื่องพระคลังคิดจะถอนเงินที่ฝากแก่งักสยาม 7 มิ.ย. 2475.

⁴ หลย., ร.7 ค 10/1 คำกราบบังคมทูลของพระองค์เจ้าคู่ภโยคเกษม เล่านาบตีกระทรวงการคลัง 9 มิถุนายน 2475.

สิ่งจกแค้นมากไม่ใคร่พอที่จะหมุนถ่าย ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้นำความไปกราบทูล
ปรึกษาหารือกับ พระเจ้าที่ยา เรอกรมพระกำแพงให้สร้อครโยธินุดก่อน เพื่อขอ
ประทานพระดำริว่าจะมีทางขัดข้องประการใดอยู่อีกหรือไม่ ถ้าหากในเวลา
นี้กระทรวงพระคลังจะขอถอนเงินของรัฐบาลที่ฝากอยู่ในแบงก์สยามกัมมาจล
ล้ากักบ้าง เพื่อแก้ไขความคับแค้นของวงเงินกรมพระคลัง ข้าพระพุทธเจ้า
ได้รับประทานรับสั่งว่าถ้าเป็นจำนวนเงินไม่เกินไปสมควรก็พอจะทำได้ แต่ขอ
ให้ทราบล่วงหน้าก่อน ถ้าปฏิบัติการให้เป็นทั้งฝาก ทั้งถอน ตามคราวที่จะ
ทำได้ ไม่ไปมุ่ง เลิกถอนความไว้วางใจในระวางพระคลังมหาสมบัติกับแบงก์
แล้วก็น่าจะทำได้ สำหรับตามความเห็นของข้าพระพุทธเจ้า แล้วในเรื่อง
นี้แบงก์สยามกัมมาจลนั้นเป็นการสมควรที่รัฐบาลจะต้องช่วยเหลือคำจุน
ส่วนการถอนเงินนั้นในคราวใดที่จะมีการถอน เพื่อแก้ไขขัดขัดตั้งกล่าวก็ต้อง
ปรึกษาหารือ ตุก่อนทุกคราว..."

แบงก์สยามกัมมาจล ผ่านวิกฤตการณ์ทางการเงินไปได้อีกครั้งหนึ่ง ด้วยการ
เข้าคำจุนจากกษัตริย์และขุนนาง โดยใช้จ่ายเงินจากพระคลังข้างที่และพระคลังมหาสมบัติเหมือน
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งแรก แม้เมื่อพระคลังมหาสมบัติซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบทางการเงิน
ของประเทศ ต้องประสบความยุ่งยากทางการเงินอย่างหนักใน พ.ศ. 2475 ก็ยังขาด
ความคล่องตัวในการนำเงินพระคลังฯ เองซึ่งฝากไว้ในธนาคารสยามกัมมาจลออกมาใช้ได้
การเบิกถอนแต่ละครั้งก็ทำได้จำนวนไม่มาก และก็ต้องแจ้งให้แบงก์ทราบล่วงหน้าก่อน
ซึ่งเท่ากับเป็นการมุ่งช่วยเหลือแบงก์อย่างเต็มที่ในขณะที่เศรษฐกิจส่วนรวมกำลังแย่

นอกจากแบงก์สยามฯ จะได้รับการช่วยเหลือจากกษัตริย์และขุนนางให้ผ่าน
วิกฤตการณ์ครั้งใหญ่มาได้ด้วยดีถึง 2 ครั้งดังที่ได้อธิบายมาแล้ว ธนาคารแห่งนี้ยังได้รับ
ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีเมื่อต้องการขยายสาขาไปต่างจังหวัดทั้ง 2 สาขา คือ

สาขาทุ่งสง ก่อตั้งเมื่อ พฤษภาคม พ.ศ. 2463 รัฐบาลได้ให้เงินอุดหนุนปีละ
8,000 บาท ในระยะแรกเป็นเวลาถึง 7 ปี รวมเป็นเงิน 56,000 บาท¹ แต่สาขานี้
ตั้งอยู่ได้ไม่นานก็ต้องยุบเลิกไป เนื่องจากระยะต่อมาปริมาณงานไม่พอ ต้องขาดทุนเรื่อย ๆ
จึงปิดทำการลงในเดือน มีนาคม 2475

¹ หจข., ร.7 ค 10/1 คำอธิบายเรื่อง เงินอุดหนุนสาขาแบงก์ที่เชียงใหม่ของ
พระยาโกมารกุลมนตรี นายกรรมการบริษัทแบงก์สยามกัมมาจล.

ลำซา เชียงใหม่ ก่อตั้งเมื่อ มกราคม พ.ศ. 2470 ธนาคารได้ขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล 2 ประการ คือ¹

1. ขอให้รัฐบาลช่วยออกค่าใช้จ่ายในการตั้งลำซานี้ ซึ่งแบ่งกันได้จ่ายไปแล้วเป็นเงิน 3,353 บาท 97 สตางค์.

2. ขอเงินอุดหนุนปีละ 30,000 บาท เป็นเวลา 3 ปี นับแต่ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2470 เป็นต้นไป และขอให้แบ่งจ่ายเงินอุดหนุนปีละ 2 งวด ๆ ละ 15,000 บาท ซึ่งในการร้องขอครั้งนี้ รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ความช่วยเหลือแบ่งจ่ายตามเช่นเคย โดยที่พระราชหัตถเลขาตอบไปว่า "ฉันเห็นด้วยแล้ว ฉะนั้นอนุญาตให้ทำความตกลงกับแบงก์สยามกัมมาจลได้ตามร่างหนังสือที่ส่งมานี้"²

จากเหตุการณ์ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดถึงวิกฤตการณ์การเงินทั้ง 2 ครั้ง และการขยายลำซาที่เป็นไปด้วยดีย่อมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ดีของกษัตริย์ ชุนนาง ที่มีต่อธนาคารแห่งนี้

3.2 ธนาคารชาวจีน

การเปิดประเทศรับการขยายตัวของทุนจักรวรรดินิยมก่อให้เกิดช่องว่างในการจำหน่ายจ่ายแลกเปลี่ยนค้าต่างประเทศสู่ระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ และการซื้อสินค้าเพื่อบรรทุกสำเสียงสู่ตลาดต่างประเทศ จากช่องว่างดังกล่าวเพื่อการขยายกิจการให้กว้างขวางยิ่งขึ้น นายทุนชาติตะวันตกจึงต้องการบริการตัวแทนนายหน้าเพื่อการบุกเบิกทางเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงก่อให้เกิดนายทุนนายหน้าหรือคอมปะโดร์ขึ้น บริการตัวแทนนายหน้าในกิจการธุรกิจ

¹ หจข., ร.7 ค 10/1 คำกราบบังคมทูลของพระองค์เจ้าลูกโยคเกษม 27 เมษายน 2471.

² หจข., ร.7 ค 10/1 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พระองค์เจ้าลูกโยคเกษม เล่านาบดีกระทรวงพระคลังฯ 22 พฤษภาคม 2471.

ของนายทุนชาติดตะวันตกที่สำคัญ คือ กิจการธุรกิจส่งออก กิจการธุรกิจนำเข้า และกิจการธนาคาร¹

บทบาทของนายทุนนายหน้าพัฒนาขึ้นเมื่อการค้าระหว่างประเทศขยายตัวมากขึ้น สามารถเข้าควบคุมธุรกิจข้าวไว้ในมือแทนพ่อค้าชาวตะวันตก หลังจากการทำสนธิสัญญาเบอร์ริง พ.ศ. 2398 เป็นเสมือนโอกาสทองของชาวจีนในระยะแรก เพราะข้าวที่ส่งออกมาจากโรงสีมือของชาวจีน² แต่ต่อมาภายหลังธุรกิจโรงสีข้าวต้องตกอยู่ในมือของชาวตะวันตก เมื่อโรงสีไอน้ำถูกสร้างขึ้นมาใน พ.ศ. 2401 "โรงสีจักรเมืองอเมริกา" ของชาวอเมริกา และ "โรงสีจักรบางกอกเก่าปณี" พ.ศ. 2407 "โรงสีจักร เอ. มาร์คควิลด์แอนด์ กัปณี" ของชาวเยอรมัน พ.ศ. 2409 "โรงสีจักรล็ก๊อตแอนด์กัปณี" ของชาวอังกฤษ และ พ.ศ. 2410 ไม่ทราบชื่อและเจ้าของ เจ้าของกิจการทั้ง 5 ลงทุนในรูปของบริษัท เพื่อประกอบธุรกิจการค้า ทำหน้าที่ส่งสินค้าออกและนำสินค้าเข้าในกรุงเทพฯ เป็นกลุ่มแรกที่ได้นำโรงสีข้าวเครื่องจักรยุโรปเข้ามาติดตั้งทำการผลิตข้าวส่งออกขายในตลาดต่างประเทศ และหลังจากนั้นก็มีอีกหลายบริษัทที่เข้ามาลงทุนในโรงสีข้าว เช่น บริษัทบอร์เนียว บริษัทวินเชอร์ บริษัทอีสต์เอเชียติก บริษัทอาระกัน³

¹ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453), (พระนคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524), หน้า 121.

² G William Skinner, Chinese Society in Thailand : An Analytical History, (Cornell University Press Ithaca New York : Second Published, 1962), p. 103.

³ ถนอม ตะนา, กิจการโรงสีข้าวในที่ราบภาคกลางของประเทศไทย พ.ศ. 2401-2481 (วิทยานิพนธ์ปริญญา อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527), หน้า 112 - 114.

โรงสีของข้าวตะวันตกค่าเงินอยู่ระยะหนึ่งก็ต้องประสบปัญหาและไม่สามารถแข่งขันกับพ่อค้าข้าวจีนซึ่งคุมตลาดข้าวภายในอยู่ได้ ในระยะต่อมาการขยายจำนวนโรงสีของข้าวตะวันตกต้องหยุดชะงักลง กิจกรรมโรงสีต้องตกอยู่ในมือของชาวจีน กงคูล่งอังกฤษได้รายงานเรื่องนี้ว่า ใน พ.ศ. 2413 มีข้าวที่เป็นกลางที่เกิดขึ้น คือ บรรดาเจ้าของเรือข้าวจีน ได้ส่งเครื่องโรงสีจำนวนมากมาจากอังกฤษเพื่อเข้ามาใช้เอง และใน พ.ศ. 2420 กงคูล่งอังกฤษก็ได้รายงานในเรื่องนี้ไว้ว่า¹

"ข้าวต่างประเทศเป็นเจ้าของโรงสีข้าวแต่ผู้เดียว ซึ่งได้ทำรายได้ให้มากจนกระทั่งในระยะไม่นานมานี้เอง ชาวจีนผู้ไม่รู้สึกรอคอยได้ตั้งโรงสีขึ้นบ้าง และไม่เพียงแต่เป็นเจ้าของโรงสีข้าวที่สำคัญของตะวันตกเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันยังเป็นเจ้าของตำลึงธุรกิจเรือบรรทุกสินค้า ประกันภัย และกิจการอื่น ๆ อีก การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้ข้าวตะวันตกหมดบทบาทในกิจการโรงสีไป"

ใน พ.ศ. 2422 มีโรงสีข้าวของชาวจีนมากขึ้นเช่นเดียวกับโรงสีของตะวันตก และ พ.ศ. 2432 ในกรุงเทพฯ และบริเวณใกล้เคียงมีโรงสีของชาวจีน 17 โรง ใน พ.ศ. 2438 ขยายเป็น 23 โรง และ พ.ศ. 2455 มีมากกว่า 50 โรง ในขณะเดียวกันโรงสีของข้าวตะวันตกจำนวนมากก็ได้ขายให้แก่เจ้าของโรงสีชาวจีน หรือไฟไหม้และไม่ได้สร้างขึ้นมาใหม่อีก ในราว พ.ศ. 2455 เหลือโรงสีของข้าวตะวันตกเพียง 3 โรงเท่านั้น²

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวจีนมีชัยชนะในการเข้าควบคุมโรงสี คือ ชาวจีนสามารถเรียนรู้เรื่องโรงสีจากข้าวตะวันตกได้เร็ว และสามารถเข้าควบคุมธุรกิจข้าวไว้ได้ นอกจากนี้ตลาดข้าวของไทยในต่างประเทศที่สำคัญคือ สิงคโปร์ อ่องกง และจีนทางใต้ ซึ่งบริษัทผู้ส่งเข้าพวกนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ในราว พ.ศ. 2423 เจ้าของโรงสีพวกนี้สามารถส่งข้าวไปยังบริษัทของตนเองซึ่งเป็นผู้ส่งเข้าในต่างประเทศ รายงานของกงคูล่งอังกฤษได้กล่าวถึงเรื่องนี้ ใน พ.ศ. 2440 ว่า สิทธิพิเศษทางการค้าที่ชาวยุโรปได้รับในตะวันออกนี้เกินไปไม่

¹G. William Skinner, Ibid.

²Ibid.

ได้โดยที่จะสามารถแข่งขันกับพ่อค้าชาวสินที่เดิมไปด้วยแล้วที่เหลือ โดยเฉพาะในธุรกิจข้าว¹

เมื่อการค้าข้าวของชาวสินขยายตัวเป็นผลให้เกิดความต้องการเงินทุนและเครดิตทางการค้า ดังนั้น ในราว พ.ศ. 2450 เจ้าของโรงสีข้าวและผู้ทำการติดต่อการค้ากับต่างประเทศได้พากันจัดตั้งธนาคารขึ้น ธนาคารที่จัดตั้งในระยะนี้มี 4 ธนาคารด้วยกัน (ก่อนหน้านี้เป็นแบงก์เล็ก ๆ ที่ทำโฉบกวมเป็นสำคัญมากกว่า)

1. บริษัท ยูเอชเอ	ต่อมาเป็นแบงก์สินสยาม	ตั้งเมื่อ	2450
2. บริษัท แบงก์มณฑล จำกัด		" "	2450
3. บริษัท จำนวนอวดหลี	ต่อมาเป็นบางกอกซีดีแบงก์ จำกัด	" "	2452
4. บริษัท แบงก์สินสยามทุนจำกัด*		" "	2453

ธนาคารทั้ง 4 นี้ เป็นธนาคารเล็ก ๆ ตั้งขึ้นมาเพื่อเกื้อหนุนธุรกิจของผู้ลงทุนเอง ซึ่งกลุ่มผู้ลงทุนทั้ง 4 ธนาคารนี้ต่างมีความสัมพันธ์ทางการค้าร่วมกันซึ่งจะกล่าวต่อไป ธนาคารทั้ง 4 นี้ดำเนินการอยู่ในระยะสั้น ๆ ก็ต้องหยุดกิจการลงเนื่องจากปัญหาเงินทุนและความผันผวนทางเศรษฐกิจ กลุ่มชาวสินที่ลงทุนในธนาคารนี้มีการค้าเงินธุรกิจ 2 ลักษณะที่ควบคู่กันคือ ทำธุรกิจที่ผูกไว้กับการค้าระหว่างประเทศ และมาจากเจ้าอาณานิคมอากร ดังนั้น เมื่อการค้าระหว่างประเทศและระบบเจ้าอาณานิคมอากรทรุดโทรม ธนาคารเหล่านี้ก็ต้องประสบกับปัญหาและยิ่งขาดการคุ้มครองจากผู้ปกครองหน่วยงานของรัฐ เช่น ธนาคารสยามกัมมาจล ธนาคารข้าวสินเหล่านี้ก็ไม่สามารถรักษาสถานภาพไว้ได้ ต้องปิดกิจการไปในที่สุด

กลุ่มผู้ลงทุนในธนาคารทั้ง 4

แบงก์สินสยาม นั้นแต่เดิมนาย ช. ยูเอชหรือนายฉลอง ไนยนารถ** ได้เปิดร้านแห่งหนึ่งชื่อ "ยูเอชเอ" ต่อมาเมื่อมีการทำแบงก์กัน จึงได้ขยายร้านของตนออก

¹Ibid., pp. 103-104.

* บริษัทแบงก์สินสยามทุน จำกัด เกิดจากการรวมบริษัทบางกอกซีดีแบงก์ จำกัด และบริษัทแบงก์สินสยามเข้าด้วยกัน .

** ประเวศนายฉลองไยนารถ หรือนาย ช. ยูเอช ผู้ก่อตั้งธนาคารสินสยาม ได้รับการศึกษาจากประเทศอังกฤษ ไทยและโรงเรียนสินในกรุงเทพฯ และได้เข้าทำการค้าธุรกิจการเงินหลายแห่ง .

เป็นแบงก์¹ ในประมาณ พ.ศ. 2450 ด้วยเงินทุน 500,000 บาท² แบงก์ยูเล็งเอง
ทำการติดต่อเพื่อค้ารายย่อยในลาวเหิง³ และได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วกลายเป็นแบงก์ที่มี
บทบาทในการหมุนเวียนเงินของพ่อค้าชาวสเปน ซึ่งได้ประกาศขอเพิ่มทุนเป็น 3,000,000 บาท
เมื่อ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2451 และได้ขอเปลี่ยนชื่อเป็นแบงก์สินลยาม⁴ นอกจากนี้
นาย ช. ยูเล็งยังคิดระดมเงินฝากให้มากขึ้นโดยมีนโยบายที่จะให้คนยากจนก็สามารถฝากเงิน
ได้ คือจะรับฝากเงินตั้งแต่ 1 บาทขึ้นไป เรียกว่า "เซฟวิ่งแบงก์" ทั้งนี้เพื่อให้สามารถ
รองรับพ่อค้าชาวสเปนและไทยที่มาใช้บริการธนาคารนี้อย่างทั่วถึงกัน⁵ นาย ช. ยูเล็งได้
ชักชวนพ่อค้าชาวสเปนเข้าร่วมในธนาคารนี้หลายคน ดังปรากฏในรายชื่อกรรมการเมื่อ 21
กุมภาพันธ์ 2451 ดังนี้⁶

หลวงโกลดเชิ์พรรัตน์ (กิมเซ็งหลี่)	สิน ช. ยูเล็ง ยูเล็งเอง
หลวงประสาร อภัยพรธนะ	สินกันจวนฮวด
หลวงวิมลเนตร์ประสิทธิ์วิทาย	สินจวนจวนเอง

1
หลย., ร. 6 ค 15/3 คำให้การนายฉลอง.

2
หลย., ร. 5 ค 20/8 แจ้งความบริษัท ยูเล็งเอง 21 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126.

3
หลย., ร. 6 ค 15/3 คำให้การนายฉลอง.

4 Rimold Wright and Oliver T. Breakspear, *Twentieth Century Impression of Siam*, (London: Lloyd's Greater Britain, 1908), p. 118.

5
หลย., ร. 5 ค 20/8 แจ้งความบริษัท ยูเล็งเอง 21 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 126.

6
เรื่องเดียวกัน.

เมื่อ พ.ศ. 2452 โดยมีทุนจดทะเบียน 2,000,000 บาท ทุนชำระแล้ว 500,000 บาท¹
รายชื่อผู้ก่อตั้งที่ปรากฏมีดังนี้คือ

พระสัรรพการศิริฤทธิกิจ	หลวงประสารอักษรพรธ
ขุนศรีวังราย	ขุนгимฮวด
กันจ่วนฮวด	สินย่วนจ่วนเอง
กรรมการมี	
นายขุนгимฮวด	ดำรงตำแหน่งผู้จัดการ
กันจ่วนฮวด	
นายบุญรอด	

ซีดีแบงก์ได้ทำการติดต่อกับโรงสีและพ่อค้าที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ ๆ และทำการติดต่อกับแบงก์สยามกันมาจลแล้วตัวนายเขยโดยเฉพาะ ซึ่งขณะนั้นนายเขยเป็นผู้จัดการฝ่ายไทยของแบงก์สยามอยู่ ซีดีแบงก์ดำเนินการอยู่ระยะหนึ่งก็ต้องประสบกับปัญหา เนื่องจากในระหว่าง พ.ศ. 2452-2453 เป็นระยะที่ประเทศไทยต้องประสบปัญหาทางเศรษฐกิจหลายประการ

1

อนุสรณ์งานศพ นายโกศล ฮุนตระกูล ณ ลู่ล้านฮุนตระกูล ถนนสีลม ไม่มีหมายเลขหน้า และรัตนาวดี รัตนโกมล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

ประวัตินายฮุนгимฮวด ผู้นำชาวจีนไหหลำในประเทศไทยได้ดำเนินการธุรกิจโดยเริ่มต้นจากการทำเครื่องตีมันมะเนียดโซดา ใน พ.ศ. 2446 และมาใน พ.ศ. 2449 ได้ขยายกิจการออกไปทางด้านขายยา เรียกห้างฮุนซุ่ยโห เมื่อการค้าเจริญขึ้น ในปี พ.ศ. 2451 ได้เข้าร่วมกับพ่อค้าชาวจีนก่อตั้งบริษัทเรือเมลล์สยาม จำกัด และได้ดำรงตำแหน่งผู้จัดการบริษัทต่อมา ใน พ.ศ. 2452 ได้ร่วมทุนกับพ่อค้าไหหลำด้วยกันก่อตั้งบางกอกซีดีแบงก์จำกัด

การค้าภายในประเทศคือ การทำมาไม่ได้ผลติดต่อกันหลายปี มีผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจและการส่งออกซึ่งมีข้าวเป็นสินค้าหลัก พ่อค้าไทยจึงต้องขาดทุนกันเป็นอันมากที่ล้มเลิกไปก็มีไม่น้อย ธนาคารผู้ให้กู้ไม่อาจเรียกหนี้คืนได้เท่าที่ควร โดยเฉพาะบริษัทบางกอกซีดีแบงก์ จำกัด ปรากฏว่าผู้มีบทบาทสำคัญของบริษัทมีฐานะช่วนเชลง ซีดีแบงก์ได้ปล่อยเงินให้กับกลุ่มผู้จัดตั้ง คือ พระสังวรพการได้ให้หุ้นส่วนเงินจำนวนตัวเองไปทำโรงสี ปรากฏว่าเงินจำนวนตัวเองขาดทุนแล้วตายไป และนายกันง่วนฮวดกู้ยืมเงินซีดีแบงก์ไปทำบริษัทนาวาล้อมเงินจมลงไปในบริษัทที่เรียกคืนไม่ได้เป็นจำนวนมาก ในที่สุดต้องล้มละลายรวม 2 รายนี้เงิน 500,000 บาท พระสังวรพการหรือผู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับแบงก์ก็ถูกรูด-โทรดมลงไปด้วย จึงเกิดข่าวลือเกี่ยวกับความอ่อนแอของฐานะการเงินของธนาคารแห่งนี้ เป็นเหตุให้ประชาชนแตกตื่นถอนเงินจากธนาคารเป็นจำนวนมาก เพื่อป้องกันการล้มละลายและผลกระทบต่อกระเือนที่จะเกิดขึ้นในวงธนาคารและกลุ่มผู้ล้มละลายทั้งเงินจำนวนตัวเองและนายกันง่วนฮวดก็เกี่ยวข้องอยู่ในแบงก์ยูเล็งเองด้วย แบงก์สินล้อมหรือแบงก์ยูเล็งเอง จึงได้ยื่นมือเข้าช่วย นายฉลองได้กล่าวถึงการช่วยไว้ว่า¹

"...การช่วยนั้นต้องรีบทำเต็มกำลัง กล่าวคือ ต้องจ่ายเงินล่าช้าให้แก่ผู้ที่มาฝากเงินไว้ก่อนหน้านั้นเป็นจำนวนถึง 512,756 บาท ทุนรอนของบริษัทบางกอกซีดีแบงก์ก็ไม่มีแล้ว คงเหลือแต่กระดาษลูกหนี้ ซึ่งได้กราบเรียนแล้วว่าเร่งรัดทวงยังไม่ได้ถึง 1,047,116 บาท ตั้งแต่นั้นมาข่าวคราวการงานของบริษัทบางกอกซีดีแบงก์จึงค่อยกระเตื้องขึ้นบ้าง..."

แบงก์สินล้อมได้รวมกิจการของบริษัทบางกอกซีดีแบงก์เข้ามาบริหารเอง และใช้ชื่อใหม่ว่า "แบงก์สินล้อมจำกัด" แต่การดำเนินงานก็ต้องประสบกับปัญหามากมาย ในที่สุดก็ต้องประสบกับปัญหาความหายนะล้มลงไปในที่สุด เนื่องจากปัญหาเรื่องทุนและความผันผวนของตลาดการค้าของต่างประเทศอีก

1

หลย., ร. 6 15/3 คำให้การของนายฉลอง.

การตั้งแบงก์สินล่ยามทุนจำกัดนี้ นายฉลองตั้งขึ้นเอง โดยไม่ได้เรียกประชุม กรรมการ นายฉลองเป็นหัวหน้ามาตลอด การดำเนินงานต่าง ๆ ของแบงก์สินล่ยาม ทุนจำกัด นายฉลองเป็นผู้สั่งแต่ผู้เดียว¹ นอกจากนี้ นายฉลองยังเอาชื่อพระยาทราวดี พระยาฉัควบตี พระยารัชฎากรโกศล พระไพศาลนวกธ มาลงเป็นผู้ถือหุ้นลมแทนหุ้น ของตน และตั้งให้พระยาฉัควบตี พระยารัชฎากรโกศลเป็นกรรมการด้วย โดยบุคคล เหล่านี้ไม่รู้เรื่องในธนาคารนี้เลย เงินก็เป็นเงินของนายฉลองเองทั้งสิ้น² นายฉลองเอง ยังตำรงตำแหน่งผู้จัดการล่าชาของธนาคารล่ยามกัมมาจลด้วย ซึ่งต่อมาได้ก่อปัญหาให้แบงก์ ล่ยามเกือบล้ม อันเนื่องมาจากความต้องการช่วยเหลือแบงก์สินของตนไว้ไม่ให้ล้มดังที่ได้กล่าว มาแล้วในวิกฤตการณ์ของแบงก์ล่ยามฯ ครั้งที่ 1

การล้มของแบงก์สินล่ยามจำกัด ลืบเนื่องมาจากการใช้ธนาคารหนุนเงินช่วยเหลือ ธุรกิจของตนและพรรคพวกเมื่อธุรกิจประสบกับปัญหาที่ย่อมมีผลกระทบกับธนาคารด้วย

ปัญหาเกิดจากนายหลี่เต็กก้อ หรือหลวงจิตจางง์ควาณิช เป็นผู้ฝากคนสำคัญของ กลุ่มโรงสีกลไฟลี่ย้าวมา เป็นเวลาหลายปีแล้ว ในนามยี่ห้อของนายถมยา เป็นคนสนิทกลุ่มแรก ที่ล่ามารถส่งข้าวไปขายยุโรปได้และลี่ย้าวได้มากที่สุดในเวลานั้น เมื่อปี 2454 การค้าขาย ของหลวงจิตจางง์ควาณิชเกิดมีเหตุขัดข้องเรื่องทุนรอน เนื่องจากการทำสัญญาซื้อขายข้าว ล่วงหน้าให้กับพ่อค้าข้าวยุโรปโดยรับเงินมาจำนวนหนึ่งก่อน และได้คาดคะเนราคาข้าวผิด คิดว่าราคาข้าวจะอยู่คงที่ แต่เมื่อราคาข้าวสูงขึ้นก็ต้องพบกับปัญหาเรื่องขาดทุน นาย ช.ยู.เล่ง เจ้าของ ธนาคารสินล่ยามทุนได้ช่วยเหลือโดยการให้กู้ยืมเงินและรับซื้อข้าวสัญญาค้าข้าวของนายหลี่ เต็กก้อเอาไว้ แต่เนื่องจากการลงทุนของนายหลี่เต็กก้อเป็นการลงทุนขนาดใหญ่มาก และราคา ข้าวในประเทศในขณะนั้นสูงมากจึงไม่ล่ามารถพุงฐานะของนายหลี่เต็กก้อ ไว้ได้ในที่สุด ธนาคาร สินล่ยามเองซึ่งไม่สู้เข้มแข็งนักเนื่องจากต้องรับภาระหนี้สินของบางกอกซิติแบงก์ ซึ่งนำมารวม ด้วยก็ต้องล้มลง และพวผู้ที่ร่วมทุนกับธนาคารคนอื่น ๆ ล้มด้วย ที่สำคัญได้แก่คู่แข่งหลี่และหลวง พิบูลย์ไพณนการ

¹ หลช., ร. 6 น. 20 15ก/37 การพิจารณาความอาญา เรื่องธนาคารพิบัติ คำให้การของนายวิเชียร.

² หลช., ร. 6 ค 15/3 คำให้การของนายฉลอง.

นายฉลอง ได้กล่าวถึงภัยพิบัติครั้งนั้นว่า¹

"เหตุเพราะรับสัญญาจะส่งเข้าเมืองนอก คิดคาดคเนราคาเข้าตามราคาที่ย้อขายเข้าไปใน 8 ปี 10 ปี ที่แล้วมา ยังถามกำไรพอแรง คิดว่าจะรวยใหญ่ แต่กลับเป็นเคราะห์กรรมของพวกเรา จึงเกิดเหตุวิบัติ ราษฎรทำนาไม่ได้เข้าเมื่อ 2-3 ปีก่อน ใคร ๆ คงยังจำได้ราคาเข้าแพงขึ้นจนลืบ ไม่มีเข้าอย่างว่า แต่ซื้อขายเลยแต่ราษฎรจะกินเข้าไปก็ไม่มีถึงกับอดตายก็มี... ฝ่ายฝรั่งที่เราทำสัญญาขายเข้าเขาไว้ก็เร่งจะเอาเข้า ถ้าไม่ได้เขาจะให้เราล้ม จะทำอย่างไร ก็คงเข้าแบบเดิมอีกนั่นแหละ คือปล่อยให้ล้มก็ขาดทุนมากต้องประคองเข้าไว้ แแบงก์สินก็ต้องทดรองเงินให้ซื้อเข้า เปลือกมาซื้อสิ่งเขาไปอย่างขาดทุน ก็ใครเล่าจะเป็นธุระแบงก์สินก็คือ ข้าพเจ้า นายฉลอง โนนารถ... จึงขอให้หลวงจิตรขอพระมหากรุณาขึ้นสำนัการพิสมัยลปิดจะได้เงินจากพระคลังข้างที่ มาบ้าง ในส่วนที่ขาดไม่พอให้ สิคเตอร์ ออน ผู้เป็นเจ้าหนี้ทางยุโรปของหลวงจิตรจำนงค์ แต่ส่วนของแบงก์สินแท้ ๆ นั้นได้มาไม่พอ คงต้องขาดทดรองหลวงจิตรอยู่อีกประมาณ 300,000 บาท รวมเข้ากับที่สูญหายเก่าเป็นเงิน 1,000,000 บาท"

ในการต้องปฏิบัติตามสัญญาส่งข้าวให้กับบริษัททางยุโรป ซึ่งมีสิคเตอร์ ออน เป็นตัวแทนนี้ นายหลี่เต็กกอดต้องมีหนี้สินมากมาย คือ มีหนี้กับพระคลังข้างที่และแบงก์สยามถึง 1,070,000 บาท และเงินจำนวนนี้ได้ลหายไปในการค้าแล้ว 800,000 บาท เหลืออยู่เพียง 270,000 บาท นอกจากนี้ยังเป็นหนี้พระยาธัญญากรโกศล 50,000 บาท นายผู้เล่งเอง 220,000 บาท, นายเซ่งกี (พระพิบูลย์พิฆณากร) 130,000 บาท, นายกิมเซ่งหลี่ 30,000 บาท นอกจากนี้ยังเป็นหนี้สิคเตอร์ ออน อีก ภาวะหนี้สินของหลวงจิตรนี้เอง ทำให้บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายได้เข้าควบคุมการค้าของหลวงจิตรโดยตั้งบริษัทโรงสีข้าวลยามขึ้น²

บริษัทโรงสีลยามก่อตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2454 โดยมีทุนครั้งแรก 1,915,000 บาท ผู้เข้าร่วมจัดตั้งมีดังนี้³

¹ หลย., ร.6 ค 15/3 คำให้การนายฉลอง.

² หลย., ร.6 ค 15/3 หนังสือสัญญา บริษัทโรงสีลยามระหว่างหลวงจิตรจำนงค์วานิช

พระยาธัญญากรโกศล ผู้เล่งเอง เซ่งกี และนายกิมเซ่งหลี่ 18 เม.ย. ร.ศ. 130.

³ เรื่องเดียวกัน.

1. หลวงจิตรจำนงวานิช (หลีเต็กออ)	1,070,000 บาท
2. พระยารัชฎากรโกศล	50,000 บาท
3. ยู่เล่งเอง (นายฉลอง)	270,000 บาท
4. เซ่งกี (พระพิบูลย์พัฒนากร)	180,000 บาท
5. กิมเซ่งหลี	30,000 บาท
เงินสด (จากแบงก์สินล่ยาม)	315,000 บาท
รวมเป็นเงิน	1,915,000 บาท

ผู้ลงทุนคนอื่นล้วนแต่เป็นเจ้าของหรือนายหลีเต็กออทั้งสิ้น และเงินทุนบางส่วนได้สูญเสียไปในการค้าแล้ว ดังนั้น จึงมีเงินทุนที่จะใช้ดำเนินการอยู่เพียง 685,000 บาท เท่านั้น คือเงินของนายหลีเต็กออที่เหลือจากจำหน่ายสินทรัพย์ของตนกับพระคลังข้างที่และแบงก์ล่ยามทั้งหมด 270,000 บาท นายยู่เล่งเอง และ นายเซ่งกี จะนำเงินมาลงทุนเพิ่มอีก 100,000 บาท และเงินสดที่กู้จากแบงก์สินล่ยาม 315,000 บาท¹

ในข้อตกลงของบริษัทกำหนดไว้ว่า หลวงจิตรจะเป็นผู้จัดการโรงสี มีอำนาจเต็มเฉพาะการซื้อข้าวและซื้อเข้าเปลือกและจ้างผู้คนในโรงสี นายต้นทวงกี ผู้แทนบริษัทเซ่งกี ของพระพิบูลย์พัฒนากรจะเป็นผู้จัดการทั่วไปของหุ้นส่วนในการค้าขายและจะมีอำนาจทำสัญญาขายข้าวเปลือกซึ่งจะออกจากโรงสีนั้น และจะเป็นผู้รับผิดชอบทำบัญชีการค้าขายของหุ้นส่วนทั้งปวง² บริษัทเซ่งกี มีบริษัทตัวแทนของตนเองที่สิงคโปร์และฮ่องกงสำหรับรับขายข้าวของบริษัทคนที่ส่งออกไป³ นอกจากนี้ยังมีบริษัทดีแอนออน ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ของหลวงจิตรเป็นตัวแทนการค้าข้าวในยุโรป บริษัทนี้มีโรงสีถมบาและโรงสีหลีเจงจั้นของหลวงจิตรเป็นที่ดำเนินการ

¹ หลย., ร.6 ค 15/3 หนังสือสัญญา บริษัทโรงสีล่ยามระหว่างหลวงจิตรจำนงวานิช พระยารัชฎากรโกศล ยู่เล่งเอง เซ่งกี และนายกิมเซ่งหลี 18 เม.ย. ร.ศ. 130.

² เรื่องเดียวกัน.

³ หลย., ร.6 ค 15/3 คำกราบบังคมทูล พระพิบูลย์พัฒนากร 25 ธ.ค. 2456.

โรงสีสยามนั้นตั้งแต่ตั้งมา 33 เดือน ได้กำไร 1,120,000 บาท แต่ไม่มีตัวเงิน เพราะเปิดบัญชีไว้กับแบงก์สิน นายฉลองเอาไปใช้ดอกเบี้ยและเงินที่ขาดหมด¹ ต่อมา หลวงจิตสำนึกว่าดิฉันไม่ยอมให้ นายฉลองฯ ใช้บริษัทโรงสีสยามทำการหมุนเงินโดยวิธีช่วยตัว² อีกต่อไป ดังนั้น เมื่อถึงกำหนดอายุของตัว ผู้ซื้อมาเก็บเงินที่บริษัทโรงสีสยาม บริษัทจึง ออกเช็คจ่ายเงินตามบัญชีที่ผิอยู่ในธนาคารสินสยามทุนจำกัด แต่ธนาคารไม่มีเงินที่จะจ่ายได้ ผู้รับตัวสั่งฟ้องบริษัทให้ล้มละลาย บริษัทจึงจำเป็นต้องฟ้องธนาคาร ให้ล้มลงต่อไป³

เหตุที่แบงก์สินสยามจำกัดขาดเงินหมุนเวียนในระยะนี้ ตามคำให้การของ นายวิเชียร น้องชายนายฉลอง ซึ่งในฐานะเป็นพยานในศาลว่า⁴

"...ในวันที่ 13 ธันวาคม จำเป็นแบงก์สินต้องไปเงินมากกว่าวันธรรมดา โดยเหตุที่แบงก์กว้างเขียดสิงคโปร์ล้ม แบงก์ที่ล้มที่เกี่ยวโยงอยู่กับแบงก์สยาม คือ ลูกค้าของแบงก์สินต้องส่งเงินไปโดยเร็วที่สุดที่จะส่งได้ ที่ไปเงินไปเรียกว่าไปหนี้สิน เมื่อเดือนธันวาคม เดือนที่แบงก์สิงคโปร์ล้มนั้นลูกค้าได้มาบอกให้จ่ายเงินที่นายฉลอง ก็ให้พยานจ่ายให้ไป และลูกค้านั้น ๆ ก็มารับเงินไปจากพยาน ลูกค้าเหล่านี้เคยเบิก เงินเกินมาก่อนและเป็นลูกค้าใหญ่ของแบงก์สินสยาม และเคยเบิกเงินมาก่อน คราวละมาก ๆ การที่พยานได้รับคำสั่งของนายฉลองให้จ่ายเงินไปครั้งนี้ พยานเห็นว่า ไม่เป็นการผิดธรรมดา... การที่จ่ายเงินให้แก่ลูกค้าไปในเวลาที่แบงก์กว้างเขียด สิงคโปร์ล้มนั้น เพราะลูกค้าของแบงก์สิงคโปร์ต้องถูกเร่งเงิน แต่ลูกค้าสิงคโปร์เป็น เจ้าหนี้ลูกค้าแบงก์สินอยู่ จึงได้เร่งเอาเงินจากลูกค้าแบงก์สิน"

¹ หลข., ร. 6 ค 15/3 คำกราบบังคมทูล พระยารัชฎาภกรโกศล.

² การช่วยตัว คือการขายตัวแก่แบงก์ต่าง ๆ ในการสั่งเข้าไปขายในตลาดเมือง อ่องกงและสิงคโปร์ โดยรับเงินจากแบงก์ในกรุงเทพฯ มาใช้ก่อน ครบกำหนดประมาณ 22 วันแบงก์ก็เก็บเงินที่อ่องกงและสิงคโปร์ตามตัวที่รับไว้ นั้น เพิ่มค่าดอกเบี้ยร้อยละ 3.

³ หลข., ร. 6 ค 15/3 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยายมราช 14 ธันวาคม 2456.

⁴ หลข., ร. 6 น 15 ก/37 การพิจารณาความอาญา เรื่องธนาคารวิบัติ คำให้การของนายวิเชียร.

ลูกค้าที่แบงก์ยื่นยืมไว้ คือหลวงสิตร เล่าบวณเส่ง บ้วนเอง เชียงใต้
 เชียงอง เชียงองใต้ กับอีกหลายชื่อ โดยในต้นชีวิตเฮี้ยคองนายฉลองนั้น ไม่ได้ลงชื่อยืม
 หนึ่งยืมใดไว้ เพราะว่ารวบรวมกันหลายยืม¹ ตัวแบงก์สินเองไม่มีเงินและได้อาเงินจาก
 แบงก์ล่าชาของแบงก์สยามกัมมาจล ซึ่งตนเองมีอำนาจอยู่จ่ายแทน และเมื่อมีผู้มาเบิกเงิน
 แบงก์ล่าชา ทางแบงก์ก็ไม่มีเงินจ่าย จึงเกิดการล่อลวงและฟ้องร้องจนแบงก์สินต้องล้มไป

การล้มของแบงก์สิน มีผลต่อการค้ามาก เนื่องจากแบงก์สินคุมตลาดพ่อค้าย่อย
 และโรงสีไว้มาก นายฉลองได้กล่าวว่า เงินหมุนอยู่ในการค้าขายในกรุงเทพฯ มีไม่น้อยกว่า
 20 ล้านบาท และในจำนวนนี้ นายฉลองคิดว่าแบงก์สินมีส่วนอยู่ 1 ใน 4² และนอกจากนี้
 แบงก์สินยังคุมตลาดการค้าข้าวกับต่างประเทศไว้ถึง 40 %³ ฉะนั้น ความเสียหายที่เกิดขึ้น
 จึงมีอยู่มาก ทั้งพ่อค้าย่อยในสาเหิงและกลุ่มโรงสีต่าง ๆ พวกกันปั่นป่วน ซึ่งมีสภาพดังนี้⁴

!...การค้าขายในตลาดวันนี้ ราคาสิ่งของลดลงเกินธรรมดา เช่นร้านหนึ่ง
 ในสาเหิง ราคาข้าวปล่มปกติเห็นว่า 200,000 บาท เจ้าของบอมขายกรรมสิทธิ์
 ทั้งหมดเพื่อเอาเงินล่อแต่เพียง 40,000 บาทเท่านั้น ที่เป็นภัยอันใหญ่มีหลายสิบล้าน
 ที่ขายของ เช่นร่มราคา 10-12 บาท เจ้าของรับขายปล่อยเพียง 2-3 บาท
 รองเท้า 15 บาท เจ้าของขายปล่อยเพียง 3 บาท ผ้าม่วงเชียงไฮ้ ราคาผืนละ
 9 บาท เจ้าของขายปล่อย 4 ผืน เป็นเงิน 5 บาท หมวกปานามา ขายปล่อยไป
 ใบละ 3 บาท ยังของอื่น ๆ ลดราคาจนเกินเหตุมีอีกมาก นับว่าเพราะแบงก์
 ต้องล้มลงแบงก์เดียวตลาดค้าขายต้องพลอยยุบยับไปตาม ๆ กัน ยังมีข้าวต่อไป
 อีกว่า โรงสีบางโรงขายข้าวล่อกระสอบละ 2 บาท นี้ก็ล่อให้เห็นว่าความตั้ง

1
 หลย., ร. 6 น 20 15/21 หนังสือพิมพ์ คำตัดสินเรื่องนายฉลอง 17 เมษายน
 2457.

2
 หลย., ร. 6 ค 15/3 คำให้การของนายฉลอง.

3
 หลย., กส. 15.2/1. แผนกกองเลขานุการ ส่วนสภาเผยแพร่ ประชุมสภา
 เผยแพร่พาณิชย์ (2463-2464).

4
 หลย., ร. 6 น 20 15ก/4 ข่าวหนังสือพิมพ์ ข่าวเรื่องแบงก์.

ในเรื่องเงินนั้นอาจนำความเสียหายต่าง ๆ มาสู้ท้าวไปได้ เจ้าของร้านบางแห่ง
ร้องว่า ถ้าเป็นเช่นนี้เขาจะพลอยเสียหายไปด้วย เพราะของ ๆ เขาขายราคา
ต่ำเข็นขึ้นไม่ได้ และใครเลยจะมาซื้อของ ๆ เขาเพราะขึ้นราคาเต็มแต่ด้วย
ครั้งจะลดตามคนอื่น ๆ เล่า ก็จะมีขาดทุนมากเกินไป..."

ในส่วนการค้าข้าวก็มีสภาพไม่ต่างไปจากตลาดพ่อค้าย่อยในลำเพ็ญเท่าไรนัก ข้าว
จากหนังสือพิมพ์ได้รายงานไว้ ตลาดในท้องถิ่น เมื่อวันที่ 16 ข้าวว่า เข้าเปลือกได้ลดลงมา
ประมาณ 3,000 เกวียน แต่บางโรงก็มีเงินซื้อเข้าขึ้นได้เพียง 9 โรง ประมาณเข้า
1,000 เกวียน โรงสีติดขัดไม่มีเงินจะซื้อเข้าขึ้นประมาณ 30 โรงเศษ เข้าเปลือกก็ได้
ลดราคากลางในวันนี้เกวียนหนึ่งถึง 4-5 บาท¹

นอกจากนี้ เจ้าพระยาบวรราชได้รายงานถึงสภาพการค้าที่ได้รับผลกระทบจนต้องหยุด
ค้าเดินการเนื่องจากการล้มของแบงก์สินใจตั้งผู้²

1. หลวงฉัตรจันทน์	โรงสี 4 โรง
2. พระโอรสเทพีประทุม	โรงสี 3 โรง
3. เล่าบวณเล่ง	โรงสี 1 โรง
4. บัวทองโต	โรงสี 1 โรง
5. ง้วนฮวดเล็ง (แม่ล้อม)	โรงสี 4 โรง
6. ง้วนโตเล็ง	โรงสี 1 โรง
7. ยี่อวงหลี่ (แม่เฟื่อง)	โรงสี 3 โรง
8. เข่งกี พระพิบูลย์และหลวงสำราญ	โรงสี 3 โรง
9. เทียนออก เรือกลไฟใหญ่	8 ลำ

¹ หลข., ร. 6 น 20 15ก/3 ข้าวหนังสือพิมพ์ไทย 18/9/56.

² หลข., ร. 6 ค 15/3 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาบวรราช 16 ธันวาคม

ส่วนหางที่ไม่รับร้านค้าย่อยก็คือ

แข่งสู้หลิ	หางค้าขาย	1 ห้าง
ไอหิว	หางค้าขาย	1 ห้าง

การล้มของแบงก์จีนครั้งนี้ทำให้นายทุนใหญ่หลายคน ซึ่งสร้างตัวมานานต้องชวนเขาลงไปด้วย จนในที่สุดก็ต้องพบกับความล้มละลาย ดังจะยกตัวอย่างให้เห็น เช่นกิมแข่งหลิ

กิมแข่งหลิ นายกิมแข่งหลิรับว่าเป็นทนายทนายคนหนึ่ง เนื่องจากได้เข้าร่วมทุนในธนาคารหลายธนาคารด้วยกัน ได้แก่ธนาคารสยามกัมมาจล ธนาคารจีนสยามจำกัด และธนาคารมหานที ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว

ประวัติของกิมแข่งหลิ¹ เดิมชื่ออุเต็ง แซ่เตียบ ต่อมาได้รับพระราชทานนามว่า หลวงอุดรภักดีพิทักษ์ โฉมโฉตร เกิดในเมืองจีน เมื่อ พ.ศ. 2385 ได้เดินทางเข้ามาเมืองไทยเมื่ออายุ 18 ปี ตรงกับรัชกาลที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2402 เมื่อครั้งแรกเข้ามา มีแต่เรือ 1 ตัว กางเกง 1 ตัว และเสื้อผวนอน 1 ผืน ต้องขอยืมเงินคนอื่นเสียค่าโดยสารเรือมาสั่งต้องทำงานใช้หนี้ด้วยการเป็นสับกั๋งนายเรือได้เงินเดือน 3 บาทต่อเดือน เมื่อใช้หนี้ค่าโดยสารเรือหมดสิ้นแล้ว จึงคิดเปลี่ยนอาชีพมารับจ้างหุงข้าวกะทะในโรงสีแห่งหนึ่งสำหรับเลี้ยงสับกั๋ง ได้ค่าจ้างมากกว่าแต่ก่อน จนมีทุนพอออกค้าขายโดยลำพังได้ นอกจากค้าขายแล้วยังออกเงินกู้อีกด้วย เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระบะต่อมาสิ้นตั้งออกจากกรุงเทพฯ ไปค้าขายทางเมืองเหนือ ไปอยู่เมืองตากก่อน แล้วขึ้นไปถึงเมืองเชียงใหม่ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2426 ได้เป็นเจ้าของร้านค้าส่งสินค้าออกเล็ก ๆ ร้านหนึ่งชื่อร้านฮวดหลิ ปรากฏว่าเมื่อไปทำมาค้าขายอยู่ที่เมืองเชียงใหม่พอมีกำไรขึ้นได้เข้าเฝ้าพระเจ้าเชียงใหม่จนคุ้นเคยเป็นลำดับ จนได้รับสัมปทานไม้สัก และในเวลาเดียวกัน สิ้นได้ถึงเข้าหา

¹ ลีรลักษณ์ คักดีเกรียงไกร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 71-74 และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาขุนภาพ, ประวัติพระโศภนพิพิธรัตน (พระสมุห : โรงพิมพ์โสภณพิพิธพิมพ์ 2462) พิมพ์ในงานศพหลวงอุดรภักดีพิทักษ์ (เต็ง โฉมโฉตร).

พระนรินทรคชเสนีมา (ต่อมาได้รับเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นเจ้าพระยารัตนธิเบศร์) ซึ่งทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นข้าหลวงขึ้นมาประจำเมืองเชียงใหม่ จนมีความคุ้นเคยและ
ได้ช่วยอุปการะจนได้รับทำภาษีอากรบ่อนเบี้ย ลูราและฝิ่น โดยรับช่วงผูกขาดตัดตอนมาจาก
พระภักดี คนทั้งหลายจึงเรียกว่า "อากรเต็ง" ต่อมาอากรเต็งขยายการค้าลงมาถึงเมืองตาก
ได้เข้าร่วมหุ้นส่วนกับสินบุญเย็น (ต่อมาได้รับตำแหน่งเป็น หลวงจ่านางควาณีย์ กรมท่าซ้าย)
และสินทองอยู่ (ต่อมาคือหลวงบริรักษ์ประยากร กรมการเมืองตาก) ทำการค้าขายและรับ
การผูกขาดภาษีอากรตั้งแต่เมืองเชียงใหม่เรื่อยลงมาจนถึงปากน้ำโพในเมืองนครสวรรค์

ใน พ.ศ. 2436 เจ้าพระยารัตนธิเบศร์ย้ายกลับมากรุงเทพฯ อากรเต็งจึง
ตามลงมาตั้งห้างกิมเฮงหลีที่กรุงเทพฯ กิจการที่ดำเนินมีโรงสีไฟและโรงสีเลื่อยไม้ เมื่อมา
ตั้งรกรากที่กรุงเทพฯ ได้ติดต่อผ่านพระจินดาภิรมย์เพื่อถวายเป็นมหาดเล็กของสมเด็จพระ
พระเจ้านั่งยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เลื่อนบาทบริรักษ์กรมมหาดไทยสมัยนั้น

หลังจากกิจการบริษัทกิมเฮงหลีตั้งมั่นที่กรุงเทพฯ แล้ว ได้เริ่มประมูลภาษีอากร
ผูกขาดด้วยตนเองแทนที่จะรับผูกช่วงเหมือนแต่ก่อน เริ่มแรกประมูลผูกขาดภาษีในแขวงเมือง
เชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2437 และนับจากปีดังกล่าวเป็นต้นไป ในการประมูลผูกขาดภาษี
เช่น ฝิ่น อากรลูรา บ่อนเบี้ย หวย บริษัทกิมเฮงหลีได้ประมูลผูกขาดอยู่หลายครั้ง
โดยเฉพาะภาษีฝิ่นมณฑลพายัพแล้ว จนกระทั่งสิ้นลุดสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวปรากฏว่าไม่มีใครมาประมูลสู้กับบริษัทนี้ได้

เมื่อเริ่มรับกิจการมรดกผูกขาดภาษีอากรอย่างจริงจังแล้ว บริษัทกิมเฮงหลีได้ขยาย
การลงทุนในกิจการอื่น ๆ อันได้แก่ ป่าไม้ทางมณฑลพายัพหลายแห่ง และยังลงทุนซื้อที่ดินมากมาย
ในแถบเมืองเหนือ นอกจากนี้ยังมีร้านค้ารับส่งเข้าและออกที่เมืองตากแห่งหนึ่ง

สำหรับกิจการที่กรุงเทพฯ ประมาณ พ.ศ. 2451 ได้ขยายโรงสีไปถึง 5 โรง
โรงเลื่อย 3 โรง อู่เรือ 1 โรง นับเป็นบริษัทที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ ขณะนี้
นอกจากนี้ยังมีโรงสีกิมเฮงฮวดที่ปากน้ำโพอีก มีกิจการร้านค้าที่ฮ่องกง ชิวเถา และมีหุ้นส่วน
ในบริษัทรถไฟชิวเถาจำนวน 7 แล่นบาทด้วย

กิมเซ่งหลีได้เข้ามาลงทุนและมีบทบาทในธนาคารไทยที่ตั้งขึ้นระยะนี้ถึง 3 ธนาคาร คือธนาคารสยามกัมมาจล ธนาคารจีนสยามจำกัด และธนาคารมณฑล นอกจากนี้กิมเซ่งหลี ยังเข้าลงทุนธุรกิจอื่นด้วย ได้แก่บริษัทธรรมาภัยไทยทุนจำกัด (2446)¹ บริษัทค้าเรือสำเภาทุน จำกัด² (2451) บริษัทเรือเมล์จีนสยามทุนจำกัด (2451)³ บริษัทเรือสำเภาเดินจำกัด (2454)⁴ บริษัทบางบางนาราทุน จำกัด (2454)⁵

ในระยะแรกการค้าของนายกิมเซ่งหลีดำเนินไปด้วยดี ระยะเวลาหลังได้เลิกกิจการป่าไม้แล้วหันมาค้าเงินธุรกิจโรงสี การค้าข้าว ภาชีอากรและอื่น ๆ อีก ปรากฏว่า สถานการณ์การค้าข้าวไม่สู้ดีนัก ในระยะปี 2452 เป็นต้นมา ดังได้กล่าวไว้ในการล้มของ แบงก์จีนสยามแล้ว นายกิมเซ่งหลีก็ต้องประสบภาวะขาดทุนเช่นเดียวกับพ่อค้ารายอื่น ๆ นอกจากนี้ การผูกขาดภาชีอากรก็ไม่ได้รับผลตอบแทนมากอย่างที่เคยได้รับมา ปรากฏว่า ใน พ.ศ. 2449 นายกิมเซ่งหลีได้รับทำอากรบ่อนเบี้ยในกรุงเทพฯ หลายตำบล แต่ต้อง ประสบกับการขาดทุนอย่างมากที่ลุดกว่าทุกครั้ง⁶ และในการจัดตั้งบริษัทเรือเมล์จีนสยามทุนจำกัด ด้วยหวังประโยชน์หลายอย่าง แต่ก็ต้องประสบกับความเสียหายเพราะทุนและความล่าช้าไม่เพียงพอ⁷ และเมื่อแบงก์จีนสยามจำกัดประสบกับปัญหาเรื่องเงินทุน นายกิมเซ่งหลี

¹ เล็เตียร ลายลักษณ์และคนอื่น ๆ , "ประกาศพระราชทานคำทางพิเศษแก่บริษัทต่าง ๆ" ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 19 (พระนคร : โรงพิมพ์เดลิแมล์, 2478), หน้า 117.

² เล็เตียร ลายลักษณ์และคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 375.

³ หจข., ร. 5 บ 12/15 เรือเมล์จีนสยาม (12 ธันวาคม 127-16 ตุลาคม 129).

⁴ หจข., ร. 6 รล 20/5 บริษัทเรือสำเภาเดินทุนจำกัด (24 พฤษภาคม- 31 ตุลาคม 2454).

⁵ หจข., ร. 5 กษ 12.2/18 บริษัทบางบางนาราทุนจำกัด (24 กุมภาพันธ์ 122-30 มิถุนายน 129) บริษัทนี้เข้าร่วมค้าอย่างกับต่างชาติ ผู้ก่อตั้งมีพระรัชฎาภกรโกศล หลวงโสภาเทพีพรรัตน์ นายเล็ก ขุนพิทักษ์พจนวิสิธร นายแบกยูสี นายกอลแลล นายอน เอ.ซี.ล.

⁶ หจข., ร. 6 ค 12.3/2 หลวงโสภาเทพีพรรัตน์เป็นหนี้ทางราชทรัพย์ (17 ตุลาคม-26 ธันวาคม 2453).

⁷ หจข., ร. 6 บ 3.1/105 พระโสภาเทพีพรรัตน์และพระพิบูลย์ 16 พฤษภาคม 2457.

ในฐานะกลุ่มผลประโยชน์เดียวกันก็ได้เข้าช่วยเหลือนำเงินของตนเองเพื่อพุงฐานะของ
 แบนก์สินลยยามจำกัดเอาไว้ แต่ก็ไม่สามารถรักษาไว้ได้ ในที่สุดแบงก์สินลยยามก็ต้องล้มไป¹
 นายกิมเซ่งหลีได้สูญเสียเงินของตนไปในแบงก์นี้ไม่น้อย และยังเสียเงินกับการเข้าพุงฐานะ
 ของหลวงจิตรจางวานิช ซึ่งประสบกับปัญหาเรื่องเงินทุนเกือบล้มละลายใน พ.ศ. 2455 อีก
 รวมทั้งในกิจการโรงสีลยยามที่ตั้งขึ้นมาด้วย²

ใน พ.ศ. 2456 ปรากฏว่านายกิมเซ่งหลีเป็นหนี้ราชทรัพย์ถึง 1,400,000 บาทเศษ
 คือเป็นหนี้กระทรวงการคลังฯ ประมาณ 600,000 บาท เป็นหนี้พระคลังข้างที่ 800,000 บาท³
 นอกจากนี้ นายกิมเซ่งหลียังมีหนี้อยู่อีก 4 ราย คืออ่องกงแบงก์ 250,000 บาท หลวงล่ววาสิภักดิ์
 60,000 บาท ที่แบงก์อินโดจีน 10,000 บาทที่สิงคโปร์ 80,000 บาท รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน
 400,000 บาท นายกิมเซ่งหลีได้ขอพระราชทานปลดหนี้เงินพระคลังข้างที่ที่ค้างไว้ 800,000 บาท
 และกู้เงินจากพระคลังข้างที่อีก 800,000 บาท โดยเอาทรัพย์สินของตนขายให้พระคลังข้างที่
 หลังจากหักหนี้สินแล้ว นายกิมเซ่งหลีเหลือเงินอีก 400,000 บาทเป็นทุนสำหรับทำการค้าต่อไป⁴

ทรัพย์สินที่นายกิมเซ่งหลีได้นำถวายให้หนี้ (เว้นแต่ที่บริเวณบ้านและโรงสีกิมเซ่งหลี
 ไม่ถวาย ขอพระราชทานไว้เป็นที่ทำเลี้ยงชีพต่อไป) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 โปรดเกล้าฯ ให้รับไว้ เมื่อพุทธศักราช 2456 เป็นจำนวนทรัพย์สินลัมบัติและราคาที่ยายให้หนี้
 ดังนี้⁵

¹ หลย., ร. 6 บ 3.1/105 พระโสมภณเพ็ชรรัตน์และพระปิบูลย์ 16 พฤษภาคม 2457.

² เรื่องเดียวกัน.

³ หลย., ร. 6 ค 12.3/2 หลวงโสมภณเพ็ชรรัตน์ เป็นหนี้ทางราชทรัพย์ (17 ตุลาคม-
 26 ธันวาคม 2453).

⁴ หลย., ร. 6 ค 12.3/2 รายงานประชุมเสนาบดี 12 ธันวาคม ร.ศ. 129.

⁵ หลย., ร. 7 ค 1/22 พระโสมภณเพ็ชรรัตน์ 6 สิงหาคม 2471.

1. แอร์หัวส่วนบริษัทแบงก์สยามกัมมาจลจำกัด 3,240 ทุ่ม	ราคา	324,000 บาท
2. ที่ดินตำบลบางประแก้ว	ราคา	28,100 บาท
3. ที่บ้านตำบลลำทร	ราคา	38,350 บาท
4. ที่บ้านตำบลลำทรอีกแปลงหนึ่ง	ราคา	32,300 บาท
5. ที่โรงสีเข้ากลไฟฟ้าตำบลบางกะปิ	ราคา	560,000 บาท
6. ที่ดินตำบลบางกะปิ	ราคา	334,000 บาท
7. ที่โรงสีเข้ากลไฟเหนือปากคลองลำมเลน	ราคา	472,000 บาท
รวมทรัพย์สินสมบัติ 7 รายการเป็นราคาซื้อไว้		1,788,750 บาท

นอกจากนี้ทรัพย์สินของกรมแข่งหลักก็ต้องสูญไปกับการที่ค้างชำระภาษีอากรกับพระคลังมหาสมบัติด้วย คือเมื่อ พ.ศ. 2451-2452 ได้เป็นหนี้จากการผูกขาดอากรสุรา มณฑลราชบุรี นครไยศรี เมืองตาก เมืองกำแพงเพชร รวมเป็นเงิน 706,272 บาท กับเงินดอกเบี้ยวในเงินอากรที่ค้างมาถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2456 เป็นเงิน 69,385 บาท 87 ลตางค์ รวมเงินที่ค้างทั้งสิ้น 775,657 บาท 87 ลตางค์ ดังนั้น หลวงโกลภจึงต้องขุดใช้ทรัพย์สินของตัวเองให้กับพระคลังและเสียดอกเบี้ยอีก ซึ่งทรัพย์สินที่เสียไปมีดังนี้¹

1. ที่ดินกับโรงสีกลไฟฟ้าบางปากน้ำโพแขวงเมืองนครสวรรค์	70,000 บาท
2. ที่ดินตำบลหนองประมวญอำเภอบางรัก	28,732 บาท
3. ที่ดินตำบลคำลาแดง	8,000 บาท
4. ที่ส่วนตำบลบางประแก้วนอก	59,212 บาท
5. โรงสีเข้ากรมเองหลักปากคลองบางหลวง	440,000 บาท

¹ หลข., ร. 6 ค 12.3 หลวงโกลภเพื่อประทัน เป็นหนี้ทางราชการทรัพย์สิน (17 ตุลาคม-26 ธันวาคม 2453) 1-5 เป็นการค้ำประกันจากการประมูลภาษี 6-9 เป็นการขุดใช้ชำระภาษีอากรที่เพิ่มขึ้น.

6.	ที่ดินริมแม่น้ำตำบลปากคลองดาวคนองประมาณ	
	6,500 ตารางวาเศษ	97,000 บาท
7.	ที่ดินในตำบลดาวคนองประมาณ 1,800 ตารางวาเศษ	10,800 บาท
8.	ที่ดินแลตีกตำบลคำลำแดงประมาณที่ดิน 1,100 ตารางวาเศษ	30,000 บาท
9.	ที่ดินตำบลสีลมประมาณ 4,400 ตารางวาเศษ	66,000 บาท
	รวมทั้งสิ้น	810,244 บาท

ความสูญเสียในครั้งนี้องหลวงโลกณะเทพีพรรัตน์หรือกิมเซ่งหลี นับว่าเกือบหมดตัว เหลือเพียงทุนที่พอประทังเลี้ยงชีพเท่านั้น บทบาทของกิมเซ่งหลีไม่ได้เป็นพ่อค้าใหญ่อีกต่อไป และเมื่อ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2470 ยังโดนออกหมายยึดทรัพย์ที่เหลืออยู่อีกจากเป็นหนี้ แบงก์อินโดจีน เนื่องจากเบิกเงินเกินบัญชีอีก 678,458 บาท 61 ล่ตางค์ และไม่ได้ขังใช้ ค่าลสิ่งสิ่งยึดทรัพย์ของพระโลกณะเทพีพรรัตน์¹

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดได้แสดงให้เห็นว่านายทุนธนาคารพาณิชย์ไทยได้ถือกำเนิด มาจากการขยายตัวเข้ามาของการค้าจากต่างประเทศที่ก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้า ระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง นายทุนไทยที่มีพื้นฐานส่วนใหญ่มาจากเจ้าอาณานิคมอากรได้ เข้าระบบบทบาทในการเป็นนายทุนนายหน้าให้จักรวรรดินิยมแทรกตัวเข้ามาในสังคมไทยในการ นำสินค้าเข้ามาจำหน่ายจ่ายแจกและหาสินค้าที่นายทุนต่างชาติต้องการส่งออกไปนอประเทศ เมื่อการค้าขยายตัวมากขึ้น บทบาทนายทุนนายหน้าไทยก็ทวีความสำคัญมากขึ้น ความต้องการ ทางเครดิตในหมู่นายทุนนายหน้าเหล่านี้จึงมีมากขึ้น ดังนั้น จึงได้รวมทุนกันจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ ของตนเองขึ้นมาเพื่อสนองการค้าต่างประเทศที่ขยายตัว และเมื่อการค้าระหว่างประเทศ ทรวดโทรมลง กลุ่มนายทุนนายหน้าที่เข้ามาตัวเองขึ้นมาเป็นนายทุนธนาคารพาณิชย์ด้วยก็ต้อง ประสบบกบภาวะความคับขันทางการเงิน ซึ่งเกิดขึ้นมาเป็นระยะ ๆ และเมื่อระบบเจ้าอาณ

1

หลย., รย 4.1/186 ยึดทรัพย์พระโลกณะเทพีพรรัตน์ 20 สิงหาคม 2470.

นายอากร ซึ่งเป็นฐานทางเศรษฐกิจเดิมเริ่มเสื่อมลง นายทุนใหญ่เช่น กิมเฮงหลี่ ก็ต้องล้มลงไปในที่สุด ส่วนธนาคารสยามกัมมาจล ซึ่งมีพระคลังข้างที่เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ก็ต้องประสบปัญหาเช่นเดียวกับธนาคารของพ่อค้าชาวจีน แต่สามารถประคับประครองให้รอดพ้นวิกฤตการณ์มาได้ทุกครั้ง เนื่องจากมีเงินทุนที่แข็งแกร่งกว่ากลุ่มนายทุนชาวจีน และรัฐบาลภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ได้ใช้เงินของรัฐบาลเข้าหนุนช่วยอีกแรง ธนาคารสยามกัมมาจลจึงไม่ได้ล้มลงเหมือนธนาคารของพ่อค้าชาวจีน



ศูนย์วิทย์ทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย